

HEINAL OŚWIATOWY

NR 2/240
2025

Miesięcznik Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli
www.mcdn.edu.pl

Ukazuje się od 1992 r.

ISSN 1233-7609

**Literatura polska w szkole:
inspiracje i nowe spojrzenie**

Instytucje
współpracujące:

MAŁOPOLSKA

OKRĘGOWA
KOMISJA
EGZAMINACYJNA
W KRAKOWIE

Od redakcji	3
-------------------	---

Zagadnienia oświatowo-edukacyjne

Justyna Sala-Suszyńska

Klasyczne wiersze w nowym wydaniu, czyli jak urozmaicać pracę z poezją w edukacji wczesnoszkolnej.....	3
--	---

Bernadeta Klimczak

Odkrywanie poezji na nowo.....	8
--------------------------------	---

Joanna Kantor-Malik

Jak ożywić lekcje o polskich klasykach i współczesnych autorach? Inspiracje, wskazówki i przykłady dobrych praktyk w szkole podstawowej.....	11
--	----

Anna Hajduga

Znani, czytani czy zapomniani? Literaccy patroni roku 2025	16
--	----

Marcin Lutomierski

Antoni Słonimski – szkic do portretu wielobarwnego.....	19
---	----

Z naszych doświadczeń – przykłady dobrej praktyki

Kinga Kusiak-Witek

Bagienne niezapominajki, czyli przejmujący obraz życia i twórczości Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej.....	21
---	----

Joanna Kantor-Malik

W niezwykłym świecie poetyckim Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej – polonistyczny projekt metodą STEAM.....	25
---	----

Konteksty i inspiracje

Marek Czaja

Możesz robić milion rzeczy... – konferencja i podsumowanie projektu.....	28
--	----

Anna Młynarczyk, Magdalena Szarek

Nowoczesność i historia – Czytelnia w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Krakowie.....	30
---	----

Recenzja

Małgorzata Kaliszewska

Naddania i (w)zrosty.....	32
---------------------------	----

Informacje i komunikaty

I Ogólnopolski Konkurs Skrzypcowy im. Zenona Felińskiego.....	35
---	----

Miesięcznik „Hejnał Oświatowy” można otrzymać w siedzibach Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli: MCDN Ośrodek w Krakowie, ul. Garbarska 1; MCDN Ośrodek w Nowym Sączu, ul. Jagiellońska 61; MCDN Ośrodek w Oświęcimiu, ul. M. Kolbego 8; MCDN Ośrodek w Tarnowie, ul. Nowy Świat 30.

Okładka: Punkt MSIT w Bukowinie Tatrzańskiej, fot. arch. UMWM

Wydawca:

Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Rada Wydawnicza:

dr Łukasz Cieślak (przewodniczący, dyrektor MCDN), dr Małgorzata Jaśko (wicedyrektor MCDN ds. pedagogicznych), Anna Samborska-Milewska (wicedyrektor MCDN ds. administracyjno-projektowych), dr Małgorzata Dutka-Mucha, Barbara Ledwoń, Ewa Sojat, Wojciech Papaj

Rada Redakcyjna:

prof. dr hab. Stanisław Palka (przewodniczący) – UJ, dr hab. Krystyna Ablewicz prof. UJ, dr hab. Władysław Błasiak prof. UKEN, SWPW, Lech Gawryłow – OKE w Krakowie, dr Krzysztof Gerc – UJ, dr hab. Jolanta Karbowniczek prof. UIK, dr Iwona Ocetkiewicz – UKEN, dr hab. Teresa Olearczyk prof. UAFM, prof. dr hab. Marian Śnieżyński

Redaguje zespół w składzie:

Daria Grodzka (redaktor naczelna), dr hab. Małgorzata Kaliszewska prof. UJL, Joanna Peter, Magdalena Szarek (PBW w Krakowie), dr Maria Krystyna Szmigiel (wicedyrektor OKE w Krakowie) Sylwester Kopeć (sekretarz redakcji) oraz zespół nauczycieli konsultantów MCDN: Jadwiga Chaim, dr Ilona Dudzik-Garstka, Andrzej Janczura, Mariola Kozak

Redaktor naczelna:

Daria Grodzka
tel.: (12) 61 71 111; fax: (12) 623 77 41
d.grodzka@mcdn.edu.pl

Adres redakcji:

Redakcja „Hejnał Oświatowy”
ul. Lubelska 23 (MCDN)
30-003 Kraków
tel.: 12 61 71 111; fax: 12 623 77 41
http://hejnałoswiatowy.mcdn.edu.pl/

Opracowanie materiałów i korekta:

Zofia Wyżlińska

Warunki przyjmowania materiałów:

Materiały do publikacji należy przesłać na adres redaktor naczelnej: d.grodzka@mcdn.edu.pl

Tekst: o objętości do 10 tys. znaków ze spacjami, format Word for Windows, czcionka Calibri; rozmiar czcionki 11; odstępy wiersza pojedynczy; wymagany tytuł i krótkie wprowadzenie – lead; krótka informacja o autorze; przypisy i bibliografia zamieszczone pod tekstem.

Redakcja zastrzega sobie prawo do redakcji i dokonywania zmian formalnych w artykułach. Redakcja nie zwraca nadesłanych materiałów oraz zastrzega sobie odmowę publikacji materiału bez podania przyczyny.

Przedruk materiałów publikowanych w „Hejnał Oświatowy” bez zgody wydawcy jest zabroniony. Zakaz nie dotyczy cytowania publikacji z powołaniem na źródło.

Czasopismo ukazuje się w wersji papierowej (wersja pierwotna) oraz online.

Nakład: 1 000 egzemplarzy

Skład i druk: Agencja Wydawnicza ARGi, www.argi.pl

ISSN 1233-7609

Szanowni Czytelnicy

W gronie patronów roku 2025, potwierdzonych uchwałą Sejmu i Senatu RP, znajdują się cztery wybitne postacie literatury polskiej: Stefan Żeromski, Antoni Słonimski, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska i Władysław Reymont. Wybór ten ma znaczenie historyczne, społeczne i edukacyjne, a jego celem jest popularyzacja twórczości tych pisarzy. W bieżącym numerze „Hejnału” podjęto istotny temat, jakim jest poszukiwanie nowych, angażujących metod pracy pozwalających uczniom na głębsze zrozumienie literatury, łączących ją z ich codziennymi doświadczeniami i zainteresowaniami. W tekstach zaprezentowano konkretne przykłady takich działań w kontekście twórczości literackich patronów roku.

W pierwszym artykule przedstawiono propozycje pracy z klasycznymi wierszami w edukacji wczesnoszkolnej. Autorka prezentuje rozwiązania, które mogą pomóc rozwinąć zainteresowanie literaturą u młodych ludzi i obalić mit związany z przekonaniem, że omawianie wierszy jest nudne.

Zdaniem autorki, już na początkowym etapie edukacji uczniów należy wdrażać do takiego odbioru dzieła literackiego, który umożliwia przeżycia estetyczne, kształtowanie poczucia piękna, pogłębianie sfery emocjonalnej oraz wzbogacanie czynnego słownictwa. Różne ćwiczenia dotyczące pracy z wierszem proponowane w tekście mają na celu rozwijanie zainteresowania literaturą, wyrobienie wrażliwości na piękno poetyckiego języka, wyzwalanie wyobraźni oraz zapobieganie nudzie, która często pojawia się w trakcie omawiania poezji.

Kolejne teksty rozwijają ten temat i prezentują praktyczne przykłady działań podejmowanych w celu zachęcenia dzieci i młodzieży do częstszego sięgania po książki. Miłej lektury.

Daria Grodzka

redaktor naczelna

miesięcznika „Hejnał Oświatowy”

Klasyczne wiersze w nowym wydaniu, czyli jak urozmaicać pracę z poezją w edukacji wczesnoszkolnej

dr Justyna Sala-Suszyńska

„Czytanie jest dla umysłu tym, czym gimnastyka dla ciała” – Richard Steel.

Istotnym zadaniem edukacji wczesnoszkolnej jest ukazanie uczniom szerokiego wachlarza literatury dziecięcej oraz wyposażenie w kompetencje czytelnicze niezbędne do krytycznego odbioru utworów literackich. Nauczyciel powinien stymulować ciekawość poznawczą uczniów, wdrażać do formułowania pytań i odpowiedzi w celu pełnego rozumienia treści oraz właściwego odbioru tekstu. Utwory powinny cechować się bogatym, literackim, ale też kolokwialnym językiem, pełnym wykrzykników, onomatopei, frazeologizmów, nazw przedmiotów i zjawisk ważnych dla dziecka XXI w. Istotne jest, aby podejmowały trudne tematy, wcześniej rzadko poruszane, odpowiadające psychice dziecka i jego potrzebom. Jest to zadanie wymagające wnikliwego przygotowania, szczególnie w opracowywaniu utworów poetyckich, ze względu na ich metaforyczny przekaz i możliwą różnorodną interpretację.

Stosowanie urozmaiconych ćwiczeń podczas pracy z utworem poetyckim pomaga w odczytywaniu głębszego sensu poezji, zrozumieniu znaczeń poszczególnych elementów utworu, poszukiwaniu własnej interpretacji tekstu. Dzięki temu uczniowie mają okazję do samodzielnego myślenia, prezentowania swojego punktu widzenia na forum klasy, co prowadzi do bycia refleksyjnym i krytycznym odbiorcą kultury. Jest to doskonała okazja również do wyrabiania umiejętności czytania ze zrozumieniem i doskonalenia techniki czytania.

Cele pracy z tekstem poetyckim

Kierując się kryterium doboru poezji dla uczniów klas młodszych, należy zwrócić uwagę na: wartość treści i formy literackiej, zgodność z zainteresowaniami oraz możliwościami umysłowymi i percepcyjnymi dzieci, zwłaszcza w przypadku utworów przeznaczonych do opanowania pamięciowego. Treść tekstów poetyckich powinna również wiązać się z doświadczeniami i przeżyciami uczniów. Podstawowym warunkiem właściwej recepcji poezji przez dziecko jest rozumienie wszystkich występujących w utworze wyrazów i wyrażeń oraz orientowanie się w tym, co autor chciał przekazać za pomocą zastosowanego obrazowania¹. Oprócz posiadania walorów artystycznych wiersz powinien być dostosowany do poziomu umysłowego dziecka, czyli nie może być zbyt trudny w odbiorze.

Kluczowe jest ukazanie różnych modeli wierszy dla dzieci, aby zapoznać uczniów z bogactwem tekstów poetyckich oraz umożliwić ich porównanie – wyszukiwanie podobieństw i różnic. A. Zadęcka-Cekiera (2016)² dokonała przeglądu autorów wierszy wraz z ich modelami:

- Julian Tuwim, Jan Brzechwa – wprowadzają zabawę słowami;
- Stanisław Jachowicz – ojciec literatury dla dzieci;
- Maria Konopnicka – odeszła od moralizatorstwa, operowała humorem, liryzmem;
- Janina Porazińska – rozwijała nurt zapoczątkowany przez Marię Konopnicką, kontynuowała wątki folklorystyczne;
- Kazimiera Iłakowiczówna – ukazuje dziecięcy typ wyobraźni i języka, a także właściwy młodym odbiorcom sposób poznawania i rozumienia świata;
- Julian Przyboś – ukazuje poezję jako formę porozumienia poety z dzieckiem;
- Wanda Chotomska – tworzy lirykę optymistyczną, pełną humoru, radości, wprowadza poetycki świat żartu;
- utwory Joanny Kulmowej zaliczane do wierszy medytacyjnych charakteryzują się niezwykłym rozumieniem psychiki i języka dziecka;
- wiersze ideograficzne Ludwika Jerzego Kerna są przykładem innowacji w zakresie formy tekstu;
- wiersze dla inteligentnych Antoniego Marianowicza oparte są na grze słów, humorze, logicznych i zaskakujących skojarzeniach;
- filozoficzne wiersze Józefa Ratajczaka uczą dostrzegać piękno i niezwykłość w najzwyklejszych przedmiotach i sytuacjach rzeczywistego świata;
- Danuta Wawiłow w poezji ukazuje świat widziany oczami dziecka, najczęściej też jest ono samo osobą mówiącą w tych utworach.

W podstawie programowej³, do realizacji w edukacji polonistycznej, wśród utworów polecanych dla uczniów edukacji wczesnoszkolnej znalazły się wybrane pozycje: J. Brzechwa, *Brzechwa dzieciom*; J. Tuwim, *Wiersze dla dzieci*; D. Parlak, *Kapelusz Pani Wrony*; D. Wawiłow, *Najpiękniejsze wiersze*; W. Bełza, *Kto ty jesteś? Polak mały*; M. Buczkówna-Szaraczek, *Znaki wiosny*; M. Konopnicka, *Na jagody*; L.J. Kern, *Mądra poduszka* (do wyboru); T. Kubiak, *Gdy miasto śpi*, *Gdy zapadnie noc*, *Podarunek dla Małgosi*; J. Kulmowa, *Zimowe słowiki*; J. Papużyńska, *Wierszyki domowe* (do wyboru); E. Szelburg-Zarębina, *Idzie niebo ciemną nocą* (wybrane utwory); J. Ratajczak, *Ziarenka maku*; B. Stępień, *Magia kina*, *Bal*; T. Plebański, *Szczęśliwy dom*, *Relacja z meczu*; M. Głogowski, *Pora wesola*; J. Ficowski, *Drzewa jednosylabowe*; H. Łochocka, *Dwie zimy*, *Śnieg*; W. Broniewski, *Jesienny wiatr*; L.J. Kern, *Piotruś i powietrze*, *Bajka o Starym i Nowym Roku*; G. Chomicz, *Dokonania jesieni*. Ponadto wybrane wiersze W. Chotomskiej (*Gdy zamierzasz przejść przez ulicę*, *Tornister pełen uśmiechów*, *Pies z ulicy Bałamutów*, *Alfabet*, *Pan Listopad*, *Święta*); M. Strzałkowskiej (*Planeta Odkrywców*, *Nudek i Dudek*, *Podarki*, *Moi mili*, *Nasz dyżurny*, *W sadzie*, *Wlaż wół na stół*, *Wigilijna noc*, *Burza jak marzenie*, *Uwaga*); D. Gellner (*Brat*, *Dla tych którzy odeszli*, *Jesienią*, *Prezent dla Mikołaja*). Propozycje zostały zgromadzone na podstawie podręczników do edukacji wczesnoszkolnej z serii Nowy Elementarz Odkrywców wydawnictwa Nowa Era.

Liczbę utworów można zwiększyć w zależności od potrzeb i zainteresowań uczniów, wykorzystując do tego celu zbiory poetyckie i specjalne antologie literatury dla dzieci. Ważne kryterium doboru wierszy stanowią ich wartości dydaktyczno-wychowawcze, umożliwiające realizację określonych celów. Wiele tekstów poetyckich dostarcza dzieciom pozytywnych przeżyć emocjonalnych i refleksji nad problemami życia codziennego, a czasem inspiruje do działania. Wiersze o tematyce społecznej i patriotycznej kształtują właściwe postawy etyczne uczniów, rozwijają wrażliwość na piękne słowo i artyzm całego utworu, kształcą wyobraźnię, a także stanowią ważny środek w procesie wychowania es-

tetycznego, dostarczając dzieciom bezcennych przeżyć⁴. Ważnym zadaniem edukacji literackiej jest zapoznanie z wartościowymi utworami literatury zarówno polskiej, jak i światowej.

Główną trudność i barierę w odbiorze poezji mogą stanowić skojarzenia metaforyczne oparte na myśleniu oraz obrazowaniu symbolicznym. Bardzo ważne jest wówczas odpowiednie ukierunkowanie pracy pedagogicznej nad wierszem i metaforą przez zastosowanie metod pozawerbalnych: plastycznych, ruchowych, muzycznych, które pozwalają uczniom na przekroczenie progu dosłowności i uruchomienie skojarzeń metaforycznych⁵. Kluczowe jest zadbanie o pracę zarówno z tradycyjnym, jak i współczesnym wierszem. Poezja współczesna cechuje się zintelektualizowaniem treści, operowaniem skrótami myślowymi, aluzjami, symbolami, przenośnią, zaskakującymi skojarzeniami. Wymaga ona wysiłku i sprawności umysłowej, żąda od odbiorcy postawy aktywnej, kształtując ucznia jako świadomego czytelnika.

Metody i sposoby prowadzenia lekcji z poezji

Poniżej podaję przykłady rozwiązań metodycznych oraz krótkie charakterystyki czynności z nimi związanych.

1. Stworzenie odpowiedniego nastroju

Poznanie danego obiektu, krajobrazu, przyrody, np. poprzez wycieczkę, spacer, film lub obejrzenie obrazu artystycznego w celu poszerzenia wiadomości na konkretny temat. Dobrym przykładem jest burza mózgów, uczniowie podają wyrazy kojarzące im się z tematyką wiersza, które są zapisywane na tablicy przez nauczyciela. Celem ćwiczenia jest wprowadzenie dzieci w tematykę wiersza, zogniskowanie słownictwa, które może pojawić się w tekście.

2. Ćwiczenia słownikowo-frazeologiczne

Wyjaśnianie niezrozumiałych wyrazów i związków wyrazowych występujących w wierszu, używanych później podczas ćwiczeń w mówieniu. W celu sprawdzenia przyswojenia wiedzy i jej utrwalenia uczniowie powinni indywidualnie utworzyć zdania z poznanymi wyrazami i związkami wyrazowymi. Następnie odczytują swoje pomysły i porównują je z rówieśnikami. Dzięki temu nauczyciel otrzymuje informację, w jakim stopniu uczniowie opanowali nowe słownictwo.

3. Wykład

Utwory poetyckie dotyczące postaci wybitnych Polaków, artystów i innych twórców zmuszają uczniów do uzupełnienia wiedzy z tego zakresu. W tym zadaniu główną rolę odgrywa nauczyciel, który przekazuje wiedzę dotyczącą m.in. twórczości poety, okresu w którym tworzył. Celem ćwiczenia jest pogłębienie wiedzy uczniów dotyczącej omawianego wiersza.

Ważnym zadaniem edukacji literackiej jest zapoznanie z wartościowymi utworami literatury

4. Odczytanie wiersza

Wiersz może być odczytany przez nauczyciela, wybranego ucznia/ uczniów z podziałem na role. Ze względu na właściwą interpretację poetyckiej wizji świata i możliwość wywołania przeżyć, a także odczucie piękna języka oraz zrozumienie środków artystycznego wyrazu, wiersze powinny być czytane ekspresyjnie. Dzieci w ten sposób mogą ćwiczyć koncentrację uwagi.

5. Słuchanie poezji

Możliwą formą jest również odsłuchanie wiersza z odtwarzacza. Należy również pamiętać o korzystaniu z nagrań utworów poetyckich w wykonaniu aktorów. Celem ćwiczenia jest zwrócenie uwagi na poprawną artykulację, tempo, intonację wiersza.

6. Swobodna rozmowa

Po zapoznaniu się z treścią utworu następuje swobodna rozmowa, polegająca na wyrażeniu pierwszych emocji uczniów i ich opinii dotyczących wiersza. Rozmowa powinna być spontaniczna, nieukierunkowana. Nauczyciel poznaje pierwsze emocje towarzyszące dzieciom po wysłuchaniu wiersza.

7. Ukierunkowana rozmowa na temat wiersza

Po wysłuchaniu wiersza uczniowie otrzymują pytania sprawdzające poziom jego rozumienia. Muszą być one jasno sformułowane i prowokujące do myślenia. Dotyczą one wyodrębnienia postaci, ustalenia czasu i miejsca akcji, ustalenia kolejności zdarzeń i ich związku. Istotne jest zestawienie treści utworu z własnymi przeżyciami i doświadczeniami, wyrażanie własnego sądu o postaciach i zdarzeniach, wyszukiwanie charakterystycznych fragmentów. Należy zwracać uwagę na główną myśl utworu i zachęcać uczniów do samodzielnego jej sformułowania.

8. Pytania uczniów

Uczniowie indywidualnie tworzą pytania dotyczące wiersza, zadając je na forum klasy. Ćwiczenie ma na celu zwrócenie uwagi na najważniejsze wątki zawarte w wierszu zauważone przez dzieci oraz rozwijanie słownictwa poprzez kształtowanie tworzenia precyzyjnych pytań.

9. Metoda problemowa – praca w grupach

Najważniejszymi jej stopniami formalnymi są: stworzenie sytuacji problemowej, wysunięcie hipotezy. Nauczyciel dzieli klasę na grupy, przydzielając określony zestaw pytań, sprawdzając rozumienie wiersza. Uczniowie, pracując w grupie, formułują odpowiedzi na postawione pytania. Dzięki temu uczą się wyrażania swojego zdania, kompromisu, przybierania różnych funkcji podczas pracy grupowej.

10. Słowa kluczowe⁶

Szukanie w wierszu miejsc najbardziej znaczących, słów i określeń, które wyznaczałyby kierunki interpretacji. Nauczyciel może sprawdzić, na jakie wątki uczniowie zwracają uwagę, co według nich jest najciekawsze/ najważniejsze/ najtrudniejsze.

11. Dyskusja

Uczniowie zapoznają się z zasadami dyskusji, biorąc w niej aktywny udział, wyrażają swoje opinie, uczą się być aktywnymi słuchaczami, kontrolują swoje emocje, nie krytykują zdania swoich rówieśników. Punktem wyjścia w dyskusji jest temat kontrowersyjny, inspirujący do wymiany zdań, np. zachowanie bohaterów. Ćwiczenie monitoruje umiejętność argumentowania uczniów.

12. Ulubiony bohater

Sporządzenie w klasie wykazu postaci z tekstów, z którymi uczniowie chcieliby się zaprzyjaźnić. Ćwiczenie ma celu kształtowanie umiejętności argumentowania swoich opinii.

13. Wypowiedź pisemna

Pisanie listów i życzeń do pozytywnych (negatywnych) bohaterów utworów z gratulacjami, radami. W tej formie kształtowana jest umiejętność tworzenia dłuższej wypowiedzi pisemnej z uwzględnieniem ich zasad.

14. Przewidywanie dalszych losów bohaterów

Uczniowie przewidują i tworzą dalsze losy bohaterów występujących w wierszu. Dzieci mogą pracować indywidualnie lub w małych grupach. Celem ćwiczenia jest kształtowanie wyobraźni i kreatywności uczniów oraz ich sprawności językowej.

15. Inscenizacja wiersza, elementy dramy

Uczniowie wybierają odpowiednią postać z wiersza, starają się wcielić w jej rolę, naśladować jej zachowanie. Ćwiczenie ma na celu wyzwalanie emocji, kształtowanie umiejętności wcielania się w rolę, samodzielności w myśleniu i kreatywności.

16. Swobodna ekspresja

Stworzenie na lekcji swobodnej ekspresji różnego typu, aby uczniowie mogli twórczo działać: „namalować wiersz”, „ulepić wiersz”, odtańczyć, zanużyć, zainscenizować, wytupać. Dzieci wypowiadają się tutaj poprzez działalność manipulacyjną, plastyczną bądź ruchową.

17. Recytacja

Przygotowanie tekstu do recytacji obejmuje ustalenie akcentów logicznych i uczuciowych, pauz oddechowych i psychologicznych, określenie tempa i intonacji. Właściwości te decydują o wywołaniu odpowiednich emocji i nastroju w utworze. Oprócz wyrazistego artykułowania słów oraz przestrzegania wszelkiego rodzaju pauz, akcentów, intonacji, rytmu i tempa, ćwiczenie ma na celu kształtowanie pamięci językowej.

Rodzic jako wzór

Dla dziecka istotne znaczenie ma poziom czytelnictwa jego bliskich, w związku z tym dorośli powinni dawać przykład swoim dzieciom, zachęcając do regularnego obcowania ze światem literatury. Ważne jest pozytywne podejście rodzica

do wszczepiania tego nawyku, dlatego należy pamiętać o następujących zasadach:

- Czytaj w obecności dziecka, aby obserwowało Twoje zachowanie, czytanie w skupieniu i w ci-
szy zobrazuje warunki efektywnego czytania.
- W trakcie czytania skoncentruj się na książce,
nie korzystaj z innych urządzeń.
- Pozwalaj dziecku czytać to, na co ma ochotę –
nie narzucaj swoich propozycji.
- Czytaj razem z dzieckiem, co potwierdzi Two-
je zainteresowanie.
- Rozmawiaj o przeczytanym tekście w celu
sprawdzenia jego rozumienia oraz poznania
opinii dziecka dotyczącej przeżyć estetycznych.
- Wyjaśniaj trudne wyrazy, aby rozwijać
słownictwo bierne oraz czynne dziecka,
jest to szansa na pracę ze słownikiem, która
sprzyja rozwojowi sprawności językowej.
- Prowadź dyskusje, postaw dziecko w sy-
tuacji konfliktowej, tak aby mogło wyrazić
swoje zdanie, podając uzasadnienie.
- Wyciągnij wnioski/ morał, jaka jest główna
myśl utworu. Sprawdź, na jakie wątki w wier-
szu dziecko zwróciło szczególną uwagę.

Na zakończenie

Zadaniem nauczyciela i rodzica poprzez pracę z tekstem literackim jest kształtowanie u dziecka jego wrażliwości estetycznej. Należy uformować czytelnika aktywnego, rozumiejącego tajniki literackości, uświadamiającego sobie wiedzę o utworze jako wypowiedzi celowo zorganizowanej⁷. Kluczowe jest również rozwijanie sensomotorycznej wrażliwości odbioru poezji, budzenie zainteresowania wierszami, bogacenie inteligencji emocjonalnej, pozwalając na interpretację wykraczającą poza treść utworu⁸. Nauczyciel musi pamiętać, że poezja pozwala spojrzeć z dystansem i humorem na różne sytuacje życiowe⁹. Co więcej, praca nad poezją stwarza wiele okazji do używania języka poprzez słuchanie, czytanie, mówienie oraz pisanie, co wpływa na wszechstronny rozwój dziecka.

Słowa kluczowe: edukacja wczesnoszkolna, poezja, uczeń

Przypisy:

¹ D. Czelakowska, *Metodyka edukacji polonistycznej dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, Kraków 2009, s. 178.

² A. Zadęcka-Cekiera, *Współczesna literatura dla dzieci w edukacji polonistycznej*, [w:] B. Kurowska, K. Łopot-

-Dzierwa (red.), *Kultura – sztuka – edukacja*, t. 2, Kraków 2016, s. 152–161.

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, Dz.U. z 2017 r., poz. 996, s. 34–36.

⁴ D. Czelakowska, dz. cyt., s. 179.

⁵ Tamże, s. 182.

⁶ S. Bortnowski, *Zwięzła prezentacja wielości*, [w:] B. Dymara (red.), *Wczesnoszkolna edukacja literacka*, Kraków 1996, s. 129–130.

⁷ D. Dobrowolska, *Metodyka edukacji polonistycznej w okresie wczesnoszkolnym. Podręcznik dla studentów i początkujących nauczycieli*, Kraków 2017, s. 176.

⁸ Tamże, s. 209.

⁹ J. Vaškevič-Buś, A. Zadęcka-Cekiera, *Działania kreatywne z wykorzystaniem tekstu poetyckiego*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” vol. 17, nr 2 (65)/2022, s. 47–59.

Bibliografia:

- Bortnowski S.: *Zwięzła prezentacja wielości*, [w:] B. Dymara (red.): *Wczesnoszkolna edukacja literacka*. Kraków: Impuls, 1996, s. 129–130.
- Czelakowska D.: *Metodyka edukacji polonistycznej dzieci w wieku wczesnoszkolnym*. Kraków: Impuls, 2009.
- Dobrowolska D.: *Metodyka edukacji polonistycznej w okresie wczesnoszkolnym. Podręcznik dla studentów i początkujących nauczycieli*. Kraków: Impuls, 2017.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, Dz.U. z 2017 r., poz. 996.
- Vaškevič-Buś J., Zadęcka-Cekiera A.: *Działania kreatywne z wykorzystaniem tekstu poetyckiego*. „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” vol. 17, nr 2 (65)/2022, s. 47–59.
- Zadęcka-Cekiera A.: *Współczesna literatura dla dzieci w edukacji polonistycznej*, [w:] B. Kurowska, K. Łopot-Dzierwa (red.): *Kultura – sztuka – edukacja*. T. 2. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2016, s. 152–161.
- Zadęcka-Cekiera A., Vaškevič-Buś J.: *Praca z tekstem literackim w edukacji wczesnoszkolnej*, [w:] B. Kurowska-Dzierwa, K. Łopot (red.): *Kultura – sztuka – edukacja*. T. 4. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2020, s. 81–88.

Dr Justyna Sala-Suszyńska – doktor nauk społecznych, anglistka. Adiunkt w Katedrze Dydaktyki Instytutu Pedagogiki UMCS. Zainteresowania naukowe oscylują wokół zagadnień związanych z wczesną edukacją dziecka, metodyką nauczania języka angielskiego dzieci i młodzieży.

Odkrywanie poezji na nowo

Bernadeta Klimczak

„W wierszach tylko i w kwiatach ten świat staje się inny, piękniejszy, mądrzejszy, lepszy”¹
Piotr Skrzynecki.

Poezja nigdy nie miała szczególnych szans wygrania w szkole rywalizacji z jakąkolwiek inną dziedziną. Przeciętny uczeń stroni przed trudem wtajemniczania w głębię słowa poetyckiego. Ekspansja kultury masowej tę niechęć pogłębia. Język nie jest już głównym sposobem komunikacji ze światem i innymi ludźmi. Uczniowie są kształtowani obrazem, atakowani jałową reklamą. Porozumiewają się własnym żargonem, pełnym skrótów, medialnych sloganów, dwuznacznych przerywników. Mało kto pomaga uczniom zwerbalizować ich przestrzeń wewnętrzną. „Wszystko, co otrzymuje teraz młode pokolenie, jest tanie i płytkie: »refleksje« w refrenach piosenek młodzieżowych, papka przeżutych frazesów (...), niezrozumiały język, naukowców”². Poezja nigdy nie cieszyła się zainteresowaniem, a jeśli tak, to najczęściej samych jej autorów. Zabawy ze słowami, wysublimowany język, subtelne nazywanie uczuć czy otaczającej rzeczywistości, to wyzwania, które rzadko wzbudzają entuzjazm uczniów.

Lekcje o poezji są bardzo wymagające. Utwory poetyckie stanowią specyficzny materiał literacki, który respektuje skupienie odbiorców, a nade wszystko wysiłek intelektualny. Najczęściej uczniowie traktują je jako archaiczną i niezrozumiałą formę przekazu. Zatem, co robić, aby ożywić lekcje o poezji? Niniejszy artykuł zachęca do nowego spojrzenia na realizację procesu edukacyjnego w zakresie omawiania utworów poetyckich.

B. Chrzastowska podaje, że „metodyka pracy nad utworami poetyckimi nie powinna być pozbawiona refleksji nad istotą poezji (czyli – refleksji teoretycznej), ale musi ona uwzględniać możliwości percepcyjne i horyzont oczekiwań dziecka na danym etapie rozwoju, toteż problemy analizy i kontekstu wiedzy teoretycznoliterackiej należałoby »przemyslać« do świadomości uczniów drogą atrakcyjnych zajęć, najlepiej o charakterze wykonawczym”³.

Interpretacja utworu może zrodzić się naturalnie, podczas czytania. Czasami jednak wymaga

podpowiedzi, ukierunkowania odbiorcy, szczególnie kiedy realizujemy treści z podstawy programowej. Temu właśnie służy podstawowy schemat docierania do sensu dzieła poetyckiego, czyli analiza i interpretacja. Te dwa pojęcia wymagają osobnego zdefiniowania, nie są bowiem synonimami. Analiza znaczeń dosłownych, przedstawionych wprost – to pierwsza czynność, którą należy podjąć podczas pracy z poezją. Na tym etapie trzeba zadać uczniom pytania: kto?, co?, kiedy?, gdzie?, jak? Kolejny etap obejmuje interpretację pogłębioną, czyli odkrywanie głębszych znaczeń utworu poetyckiego. Istotne jest poddanie analizie następujących zagadnień: składniki dzieła, kategorie estetyczne, znaczenie i funkcje środków językowych, alegorie, symbole, motywy, konteksty.

Umiejętności czytelnicze i interpretacyjne ucznia muszą być odpowiednio sterowane przez nauczyciela, który jest swoistego rodzaju pośrednikiem w odbiorze tekstów. Kultura literacka nauczyciela i odpowiednie zaplecze metodyczne stanowią klucz do sukcesu uczniów w czytaniu i odkrywaniu poezji. Istotne są także działania motywacyjne, które powinny korespondować z potrzebami poznawczymi i rozwojowymi uczniów. Poezja to „subtelna materia” literacka, jej percepcja wymaga zaangażowania wszystkich zmysłów, stosowania uczenia przez przeżywanie, odwoływania się do doświadczeń czytelników, przywoływania kontekstów, wykorzystywania materiałów i źródeł przystępnych i ciekawych dla ucznia.

Oto propozycje działań dydaktycznych i narzędzi, które można wykorzystać w kształtowaniu ekspresji poznawczej u uczniów.

Dziennik czytania poezji

Dziennik polega na kilkudniowym obcowaniu z utworem poetyckim, który następnie jest omawiany na lekcji języka polskiego. Uczeń zapisuje swoje przemyślenia po lekturze utworu. Wiersz jest czytany codziennie przez trzy dni. Każdy

dzień to jedna fiszka. Efekty takiego działania są imponujące. Parodniowy proces „zaprzyjaźniania się” z utworem pobudza kreatywność interpretacyjną uczniów oraz wpływa budująco na ich zaangażowanie w odkrywaniu poezji. Chętnie podejmują dyskusję, werbalizują emocje. Niejednokrotnie sami podejmują próby literackie.

Analogie poetyckie

Współczesna kultura zaanektowała utwory poetyckie na wiele sposobów, które można wykorzystać do pracy z uczniami jako ciekawą inspirację metodyczną. W dobie cyfryzacji poezja zyskała nowe oblicze dzięki platformom społecznościowym.

Instapoezja

Stała się fenomenem, który przyciąga uwagę młodszych pokoleń, poezja staje się bardziej dostępna i atrakcyjna dla szerokiej publiczności. Do niedawna była postrzegana jako elitarny gatunek literacki, teraz to część kultury masowej. Charakterystycznym elementem Instapoezji są ilustracje lub aranżacje obrazów, na których znajdują się teksty wierszy. Hasztagi: #instapoezja, #instawiersz, #poezja na Instagramie spełniają istotną rolę. Dzięki nim możemy z łatwością dotrzeć do interesujących nas treści.

Portal: SYMPATYCY POEZJI I SZTUKI

Prezentowane tam utwory poetyckie oraz teksty kultury stanowią świetne zaplecze do odkrywania poezji. Wiersze często są uzupełniane grafikami, obrazami, co wzmacnia przekaz.

„Będę czekał”
*Spójrz kochana, czas ucieka,
 Zabrał dni i nocy tyle,
 Niczym rwąca, dzika rzeka,
 Porwał najpiękniejsze chwile.
 Nie martw się, bo wciąż nad nami
 Błyszczą gwiazdy letnią nocą,
 I na niebie jak aksamit,
 Wciąż mrugają, wciąż się złocą.
 Nie myśl o tym, że odejdę
 Dnia pewnego tam, gdzie w ciszy
 Milknie szum wielkiego miasta,
 I już nikt mnie nie usłyszy.
 Będę czekał wciąż na ciebie,
 Dom zbuduję gdzieś na chmurze,*

*Ogród pełen kwiatów wonnych,
 Który przetrwa każdą burzę.
 A ty przyjdiesz niespodzianie,
 I zapukasz do mych drzwi,
 Tylko nie śpiesz się kochanie,
 I już otrzyj słone łzy.*

(Jolanta Redmann)

Źródło: Sympatycy poezji i sztuki

Powyższe teksty kultury mogą stanowić inspirację do lekcji odwróconej, poświęconej takim motywom, jak miłość, samotność, śmierć.

Poezja performatywna

Pomocą w odkrywaniu poezji mogą służyć działania wzięte z kultury, które bazują na słowie mówionym. „Slam jest sceniczną prezentacją (...) własnej twórczości poetyckiej. W czasie występu mówca może łączyć różne formy wyrazu, odnosząc się do porządku poezji, narzędzi z performance’u. Poeci mogą wykonywać jedynie swoje własne wiersze, a na prezentację przeznaczone są dokładnie trzy minuty”⁴. Slamerzy rezygnują z wyrafinowanych metafor na rzecz przekazu multimodalnego – gestów, dźwięków, elementów parajęzykowych, jak np. klaskanie, skakanie, klaskanie, melorecytacja, improwizacja, deklamacja, śpiew bądź zaśpiew, rapowanie. Zabronione jest natomiast używanie rekwizytów i instrumentów, bo wartością jest ludzki głos, gesty, mimika.

Dagmara Świerkowska, która pisze pierwszą pracę doktorską na temat slamu poetyckiego, mówi: „na Zachodzie traktuje się też slam jako metodę dydaktyczną – praktyka kreatywnego pisanie w szkołach jest postrzegana jako skuteczny sposób na radzenie sobie z traumami. Cieszę się, że jeden ze slamerów, Smutny Tuńczyk, który uczy w szkole, wprowadza slam na swoje lekcje, co roku organizuje też warsztaty slammerskie dla młodzieży i pokazuje, że pisać może każdy”⁵.

Kierunki realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2024/2025

Kierunek 2: Szkoła miejscem edukacji obywatelskiej, kształtowania postaw społecznych i patriotycznych, odpowiedzialności za region i ojczyznę. Edukacja dla bezpieczeństwa i proobronna.

Czytanie performatywne to głośne czytanie z użyciem aktorskich środków wyrazu. To dialog między słowem, emocją i ciałem. Można je z powodzeniem wykorzystać i zaadaptować do praktyki szkolnej, oczywiście w wersji zmodyfikowanej. Slam poetycki stanowi inspirację metodyczną do realizacji lekcji o poezji i z poezją. Jako przykład może posłużyć „Obmyślam świat. Czytanie performatywne poezji Wisławy Szymborskiej”⁶ lub „Leśmian. Relaks”⁷.

„Desiderata”

*Przechodź spokojnie przez hałas i pośpiech i pamiętaj,
jaki spokój można znaleźć w ciszy.
O ile to możliwe, bez wyrzekania się siebie,
bądź na dobrej stopie ze wszystkimi.
Wypowiadaj swoją prawdę jasno i spokojnie
i wysłuchaj innych,
nawet tępych i nieświadomych, oni też mają swoją
opowieść.
Unikaj głośnych i napastliwych, są udręką ducha.
Porównując się z innymi, możesz stać się próżny
i zgorzkniały,
zawsze bowiem znajdziesz lepszych i gorszych od siebie.
Niech twoje osiągnięcia, zarówno jak i plany, będą dla
ciebie źródłem radości.
Wykonuj z sercem swą pracę, jakakolwiek byłaby skromna,
ją jedynie posiadasz w zmiennych kolejach losu.
Bądź ostrożny w interesach, na świecie bowiem pełno
oszustwa,
niech ci to jednak nie zasłoni prawdziwej cnoty.
Wielu ludzi dąży do wzniosłych ideałów i wszędzie
życie jest pełne heroizmu.
Bądź sobą, zwłaszcza nie udawaj uczucia, ani też
nie podchodź cynicznie do miłości, albowiem wobec
oschłości i rozczarowania ona jest wieczna jak trawa.
Przyjmij spokojnie, co ci lata doradzają, z wdziękiem
wyrzekając się spraw młodości.
Rozwijaj siłę ducha, aby mogła cię osłonić w nagłym
nieszczęściu.
Nie dręcz się tworam wyobraźni. Wiele obaw rodzi się
ze znużenia i samotności.
Obok zdrowej dyscypliny bądź dla siebie łagodny.
Jesteś dzieckiem wszechświata nie mniej niż drzewa
i gwiazdy.
Masz prawo być tutaj.
I czy to jest dla ciebie jasne czy nie, wszechświat jest
bez wątpienia na dobrej drodze.
Tak więc żyj w zgodzie z Bogiem,
czykolwiek się trudnisz i jakiegokolwiek są twoje
pragnienia.
W zgietku i pomieszaniu życia zachowaj spokój ze swą
duszą.*

*Przy całej złudności i znoju, i rozwianych marzeniach
jest to piękny świat.
Bądź radosny. Dąż do szczęścia.*

Źródło: <https://www.desiderata.pl/>

21 marca obchodzimy Światowy Dzień Poezji. Jest to dobry moment, aby zastanowić się, jakie miejsce poezja zajmuje we współczesnej szkole oraz kulturze. Czy poezja żyje, czy odeszła do lamusa? Poezja to jedna z najpiękniejszych prób uchwycenia ulotności chwili.

Słowa kluczowe: poezja, odkrywanie, performans.

Przypisy:

- ¹ <https://venapoetica.blogspot.com/2021/03/cytaty-o-poezji.html> (dostęp: 18.02.2025).
- ² M. Kotański, *Sprzedam się ludziom*, Warszawa 1992, s. 109–111.
- ³ B. Chrzastowska, *Współczesne czytanie poezji w szkole*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” nr 29/1994, s. 97–111.
- ⁴ <https://lubimyczytac.pl/aktualnosci/16271/nowoczesna-poezja-wspolczesna-czyli-slam-poetycki> (dostęp: 18.02.2025).
- ⁵ <https://uniwersyteckie.pl/nauka/dagmara-swierkowska-slam-nowa-twarz-poezji> (dostęp: 18.02.2025).
- ⁶ *Obmyślam świat. Czytanie performatywne poezji W. Szymborskiej*, <https://www.youtube.com/watch?v=O-vBAHhXWYDk> (dostęp: 18.02.2025).
- ⁷ *Leśmian. Relaks*, <https://www.youtube.com/watch?v=KmROXu9arJ0&t=5s> (dostęp: 18.02.2025).

Bibliografia:

- Bortnowski S.: *Jak uczyć poezji?* Warszawa: Stentor, 1998.
- Chrzastowska B.: *Współczesne czytanie poezji w szkole*. „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” 29/1994, s. 97–111.
- Matras W.: *Słowa zakłète w poezji. O autoterapeutycznych właściwościach poezji na przykładzie twórczości Katarzyny Dominik*, https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/78887/PDF/04_Wanda_Matras-Mastalerz_Marcin_Kania.pdf (dostęp: 18.02.2025).
- Slamy poetyckie*, <https://sztukawolnosc.org.pl/slamy-poetyckie/> (dostęp: 18.02.2025).
- Sympatycy poezji i sztuki*, https://www.facebook.com/profile.php?id=100077384694978&locale=ms_MY&_rdr (dostęp: 18.02.2025).
- Śliwiński P. (wykład): *Jak czytać poezję współczesną?*, <https://www.youtube.com/watch?v=YprTBi1BJVQ> (dostęp: 18.02.2025).

Bernadeta Klimczak – nauczyciel konsultant ds. przedmiotów humanistycznych i zarządzania w oświacie MCDN Ośrodek w Tarnowie.

Jak ożywić lekcje o polskich klasykach i współczesnych autorach?

Inspiracje, wskazówki i przykłady dobrych praktyk w szkole podstawowej

Joanna Kantor-Malik

Współczesne nauczanie języka polskiego wymaga poszukiwania nowych, angażujących metod pracy, które pozwalają uczniom na głębsze zrozumienie literatury, łącząc ją z ich codziennymi doświadczeniami i zainteresowaniami.

Remedium na deficyty uwagi, problemy z przetwarzaniem informacji i krytycznym myśleniem mogą okazać się działania oparte na nowych zdobyczach technologicznych (narzędziach AI) oraz wskazówkach neurodydaktyki. W artykule zaprezentowane zostaną konkretne przykłady takich działań w kontekście twórczości: Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego czy Stefana Żeromskiego (patrona roku 2025).

Omawianie w szkole podstawowej klasycznych tekstów literackich stanowi dla nauczycieli duże wyzwanie. Coraz częściej rodzi się w nas pytanie: co zrobić, by lektury stały się atrakcyjne dla młodego czytelnika? W jaki sposób poprowadzić ucznia, by samodzielnie odkrył w nich coś wartościowego, inspirującego do egzystencjalnych refleksji i pozytywnych działań? Wychodząc z założenia, że uczymy nie dla szkoły, lecz dla życia, możemy skupić się na takich rozwiązaniach, które zaangażują w pełni uczniowskie zmysły i rozbudzą

kreatywność. Stąd propozycja wprowadzenia metod, takich jak: LARP, JIGSAW, BLACKOUT POETRY.

LARP (Live Action Role-Playing) to forma edukacyjna i artystyczna, w której uczestnicy wcielają się w postacie fikcyjne i odgrywają zaplanowane scenariusze w rzeczywistej przestrzeni. W ten sposób można połączyć edukację z zabawą i kreatywnym działaniem, dając uczestnikom możliwość doświadczania, np. historii, literatury i innych tematów w sposób aktywny, poprzez immersję.

PROPOZYCJA 1. Antagonizm wieszczów, czyli ucztą u Januszkiewicza

Projekt kreatywny metodą LARP dla uczniów klas 7–8 szkoły podstawowej o wysokich kompetencjach krasomówczych. Może być realizowany np. z okazji obchodów Międzynarodowego Dnia Języka Ojczystego.

Wprowadzenie do fabuły

Wyobraźcie sobie, że wehikuł czasu przenosi was do dziewiętnastowiecznego Paryża. Jest zimowy wieczór 25 grudnia 1840 r. W domu księgarza Eustachego Januszkiewicza przy rue de l'Echode, pierwszego dnia Świąt Bożego Narodzenia zebrali się najznamienitsi przedstawiciele polskiej emigracji, by uczcić imieniny swojego przyjaciela Adama Mickiewicza, który właśnie objął katedrę w Collège de France. Wśród czterdziestu gości znalazł się Juliusz Słowacki, aspirujący do miana wieszczki narodowego. Świadkowie tego wydarzenia wspominają, że młody poeta wyzwał jubilata na słowny pojedynek.

Zadania

Do realizacji poniższych poleceń projektowych wybieramy uczniów (4–6 osób do każdej z czterech grup). Najpierw wcielił się oni w role badaczy życia i twórczości polskich romantyków na emigracji, potem stworzą projekty tematyczne, które pozwolą im na:

- poznanie życia i twórczości Adama Mickiewicza oraz Juliusza Słowackiego;
- opanowanie umiejętności tworzenia: przemówienia, newsa, ożywionego obrazu, mema;

- ćwiczenie krytycznego myślenia, selekcji i przetwarzania informacji oraz interpretacji tekstu;
- kształcenie kompetencji przyszłości poprzez tworzenie różnych form wyrażających własną opinię.

Grupa A

Na podstawie dostępnych źródeł wiedzy oraz wybranych utworów Adama Mickiewicza stwórz przemowę (3–5 minut) skierowaną do Juliusza Słowackiego i obecnych gości, w której udowodnisz, że jesteś prawdziwym wieszczem narodowym. Stwórz niezapomnianą kreację poety. Pamiętaj o poprawności językowej swoich wypowiedzi. Owocnej pracy!

Grupa B

Na podstawie dostępnych źródeł wiedzy oraz wybranych utworów Juliusza Słowackiego stwórz przemowę (3–5 minut) skierowaną do Adama Mickiewicza i obecnych gości, w której udowodnisz, że zasługujesz na miano wieszczki narodowego. Wykaż się pomysłowością i kunsztem językowym. Powodzenia!

Grupa C

Przeczytajcie relacje świadków z pojedynku wieszczów z książki Władysława Bełzy: *Kronika potoczna i anegdotyczna z życia Adama Mickiewicza*. Wyobraźcie sobie, jakie emocje mogły towarzyszyć zgromadzonemu na miejscu gościom. Stwórzcie scenę pantomimiczną, która będzie wyrażać emocje uczestników tego wydarzenia. Sфотографуйте swoje reakcje i zaprojektujcie w Canvie: <https://www.canva.com/> trzy memy z wykorzystaniem fragmentów utworów cytowanych przez Mickiewicza i Słowackiego. Podczas prezentacji efektów swojej pracy uzasadnijcie wybór środków artystycznego wyrazu do przywołanych słów poetyckich.

Grupa D

Wyobraźcie sobie, że jesteście przedstawicielami paryskich mediów, które śledzą wydarzenia podczas spotkania imieninowego u Adama Mickiewicza. Wymyślcie tytuł gazety i zaprojektujcie jej pierwszą stronę ze szkicem przedstawiającym słowną konfrontację wieszczów oraz newsem, opisującym przebieg wydarzeń. Możecie w tym celu wykorzystać szablony gazet w SlidesManii: <https://slidesmania.com/newspaper-free-template/> oraz cytaty z relacji uczestników imienin z książki W. Bełzy: *Kronika potoczna i anegdotyczna z życia Adama Mickiewicza*.

Wskazówki realizacyjne

Na realizację projektu uczniowie muszą mieć określony czas (minimum 2 godziny pracy z tekstami poetów i tworzenie wypowiedzi + 1 lub 2 godziny na prezentację efektów pracy). Należy przy tym wziąć pod uwagę ich możliwości intelektualne i kompetencje językowe. Przygotowane przez nich wypowiedzi mogą być poetycką improwizacją opartą na cytatach z dzieł poetów lub ich parafrazą. Po upływie wyznaczonego czasu uczniowie wcielają się w role obu poetów (w każdej z grup musi być taka sama liczba uczestników). Jeżeli zadanie będą realizować w odstępie czasowym, mogą zadbać o swój romantyczny wizerunek, upodabniając się do wybranego wieszca.

Zanim uczniowie przejdą do realizacji zadań, warto ich zainspirować ożywionymi fotografiami wieszczów lub awatarami postaci Mickiewicza i Słowackiego, które opowiedzą im o swoim życiu, dziełach oraz inspiracjach. Dobrym pomysłem jest również prezentacja pocztówek z obrazami Konstantyna Górskiego, które bezpośrednio odnosiły się do wizerunków poetów oraz ich dzieł (zawierały elementy symboliczne i ważne cytaty, które kiedyś pełniły funkcję tyrtejską, a dziś mogą stanowić wskazówkę do stworzenia kreacji LARP-owych postaci, a nawet być źródłem inspiracji do zaprojektowania „żywych obrazów romantycznych”). Można je znaleźć w internetowym archiwum Polony.

Ewaluacja projektu

Po wykorzystaniu czasu na realizację projektów uczestnicy LARPA losują kolejność wystąpień (najpierw uczeń z grupy A, następnie uczeń z grupy B). Za każdym razem, po prezentacji obu mówców, goście (uczniowie-słuchacze) wybierają najlepszego według nich krasomówcę, rozstrzygając, kto wygrał ten słowny pojedynek. Zabawę wygrywa ta drużyna, która na swoim koncie będzie miała więcej sukcesów. Może tym razem, wbrew faktom historycznym, drużyna Słowackiego będzie lepsza niż Mickiewicza? Następnie weryfikujemy efekty współpracy grup: C i D. Nauczyciel po prezentacji uczniowskich pomysłów powinien skierować do nich informację zwrotną w postaci oceny kształtującej, uwzględniając kryteria formalne wypowiedzi, zastosowane środki retoryczne, kreacje bohaterów (estetykę, stylizację wyglądu postaci, zachowanie stosowne do sytuacji komunikacyjnej, ogólny wyraz artystyczny itp.) oraz poprawność językową. Nagradzamy ich ocenami w zależności od poziomu osiągniętej wiedzy i umiejętności polonistycznych. Należy też wziąć pod uwagę ich zaangażowanie,

pomysłowość i samodyscyplinę, które mogą znaleźć odzwierciedlenie w ocenie zachowania.

Jakie są korzyści z zastosowania metody LARP?

- Aktywizuje uczniów – dzięki fizycznemu zaangażowaniu, LARP koncentruje uwagę na temacie i pozwala na szybsze zapamiętywanie materiału.
- Rozwija umiejętności interpersonalne – uczestnicy uczą się pracy w grupie, opanowują podstawy komunikacji, negocjacji oraz rozwiązywania konfliktów.
- Pobudza kreatywność i wyobraźnię – uczniowie muszą wczuć się w swoje role, reagować spontanicznie, ale zgodnie z realiami świata przedstawionego.
- Pozwala na opanowanie umiejętności tworzenia różnych form wypowiedzi w praktyce, w oparciu na zdobytej wiedzy i wykorzystanych narzędziach z cyberprzestrzeni.

Kolejną metodą pracy opartą na technikach aktywizujących jest **JIGSAW** (czyli „puzzle”). Polega na podziale materiału dydaktycznego na mniejsze części, które następnie uczniowie opracowują w grupach pod kątem problemowym. Każda grupa odpowiedzialna jest za analizowanie określonego fragmentu tekstu lub zagadnienia, a potem dzieli się swoją wiedzą z pozostałymi, dzięki czemu wszyscy uczniowie zdobywają pełniejszą wiedzę na dany temat. Jest to doskonała metoda rozwijająca umiejętność współpracy, komunikacji oraz analizy literackiej. Można ją wykorzystać podczas omawiania fragmentów utworu *Szyfrowe prace* Stefana Żeromskiego, ponieważ pozwala na głębsze zaangażowanie uczniów w realizację zadań lekturowych, rozwijając ich umiejętności analityczne, krytyczne i społeczne, a także umożliwia pełniejsze zrozumienie tekstu.

PROPOZYCJA 2. W poszukiwaniu tożsamości narodowej

Czas realizacji: 3 jednostki lekcyjne

Nauczyciel dzieli uczniów na grupy (np. 4 grupy, w zależności od liczby osób w klasie). Każda grupa otrzymuje inny fragment książki do analizy. Warto wybrać fragmenty kluczowe dla zrozumienia głównych wątków, postaci lub problemów przedstawionych w powieści.

Grupa 1

Przeanalizujcie fragmenty *Szyfrowych prac* związane z postacią Marcina Borowicza. Opiszcie jego życie

w domu rodzinnym, pierwsze zetknięcie z edukacją oraz emocje związane z przymusem nauki. Stwórzcie mapę pojęć obrazującą stosunek chłopca do domu i szkoły. Możecie wykorzystać w tym celu narzędzie Miro mind map: <https://miro.com/pl/mind-map>.

Grupa 2

Opracujcie wątek szkolny w formie plakatu. Opiszcie szkołę w czasie zaboru rosyjskiego (wygląd budynku, wyposażenie, zasady i metody wychowawcze ukazujące brutalność systemu edukacyjnego wobec młodych Polaków). Możecie stworzyć ręcznie szkice na kartce A3 lub wykorzystać możliwości techniczne generatora obrazów AI PIXLR: <https://pixlr.com/pl/image-generator/> i zaprojektować plakat w cyberprzestrzeni.

Grupa 3

Scharakteryzujcie relacje między uczniami w klerykowskim gimnazjum. Uwzględnijcie przymusową lojalność wobec systemu carskiego i próby oporu (postawa Bernarda Zygiera). Wcielcie się w role: Marcina Borowicza, Bernarda Zygiera oraz profesora Sztettera i napiszcie w narracji pierwszoosobowej, jakie postawy, emocje i obawy towarzyszyły im podczas zakazanej recytacji *Reduty Ordona* A. Mickiewicza.

Grupa 4

Skupcie się na głównych motywach powieści: syzyfowej pracy, sensie edukacji w zaborach i motywie patriotyzmu wśród młodzieży. Zdefiniujcie wymienione pojęcia, uzasadniając je konkretnymi przykładami wydarzeń i działań bohaterów. Na koniec wypiszcie różnice, jakie zauważacie między współczesnym a dziewiętnastowiecznym systemem edukacji. Który z nich bardziej sprzyja dojrzewaniu i zdobywaniu nowych umiejętności? Swoje wnioski zapiszcie w formie trzech argumentów.

Dodatkowo każda z grup ma za zadanie, na podstawie przeczytanych fragmentów tekstu, wygenerować trzy obrazy za pomocą narzędzi sztucznej inteligencji, które staną się ilustracją do najważniejszych

wydarzeń z lektury. Muszą je pobrać, stworzyć z nich prezentację i każdy zatytułować.

Po 60 minutach pracy następuje prezentacja wyników na forum klasy. Członkowie poszczególnych zespołów powinni stać się ekspertami w każdym z opracowanych obszarów problemowych. Podsumowując wystąpienia, grupy wyświetlają na ekranie interaktywnym swoją realizację zadań. Wygenerowane obrazy jako ilustracje do fabuły w formie prezentacji stanowią idealną formę powtórki chronologicznego przebiegu wydarzeń. Nauczyciel scala wszystkie prezentacje w jeden dokument i udostępnia uczniom do powtórki.

Na koniec chciałabym polecić rozwiązanie metodyczne zapożyczone od wykładowców akademickich z USA, które w szczególny sposób ożywi lekcje literatury nie tylko klasycznej, ale i współczesnej dzięki niesionemu ładunkowi emocjonalnemu. Jest to **BLACKOUT POETRY**. Do wdrożenia tego pomysłu potrzebujemy kart pracy z wybranymi fragmentami prozy oraz zakreślaczy (najlepiej czarnych), by dokonać eliminacji niepotrzebnych słów. Co należy ocalić? Poszukujemy wyjątkowych znaczeń, symbolicznych wyrażań, głębokich wyznań, sentencji i złotych myśli, które są nośnikami emocji i uniwersalnych refleksji. Pozostałe opisy są nieistotne, więc giną w czarnych śladach markera.

PROPOZYCJA 3. W świecie uczuć i emocji Marcina Borowicza.

Czas realizacji: 1 jednostka lekcyjna

Wykorzystywane podczas lekcji fragmenty *Syzyfowych prac* dotyczące ważnych emocjonalnie, przełomowych momentów w życiu głównego bohatera powieści możemy poddać obróbce edycyjnej i doprowadzić do stworzenia tekstów poetyckich, które mogą młodemu twórcy zapaść w pamięć łatwiej niż pierwotnie czytana lektura. To jednak będzie zależało od jego decyzyjności, kreatywności i umiejętności językowych. Rolą nauczyciela jest rozdanie kart z fragmentami lektury i wyjaśnienie metody pracy, ucznia zaś wczytanie się w tekst, selekcja informacji oraz wyeliminowanie tego, co według niego jest niepotrzebne. Wszystkie wymienione w propozycji metodycznej nr 2 problemy występujące w powieści Stefana Żeromskiego można „zamknąć” w formie poetyckiej. To jednak wymaga od uczniów dużej samodyscypliny, skupienia na pracy z tekstem i umiejętności wyciągania na wierzch emocji, a to już jest prawdziwa sztuka. Taki pomysł rozczytania na nowo lektury często uczniów zaskakuje.

Tworzenie poezji z już istniejącego materiału sprawia, że młodzi ludzie mają większą szansę na osobistą identyfikację z treścią lektury poprzez wyrażenie własnych emocji i myśli w sposób subtelny, liryczny, artystyczny, co może również pełnić funkcje terapeutyczne. Zdarza się, że dzieci, prócz treści poetyckich, tworzą oryginalne obrazy wizualne, przypominające kaligramy, co sprawia, że tekst staje się również formą artystyczną. Uczniowie cenią każdą możliwość wyrażenia siebie na różnych poziomach, więc praca tą metodą jest jedną z ich ulubionych. Powstałe w ten sposób teksty mogą być dla nich źródłem pięknych refleksji i zaowocować pogłębionymi wnioskami interpretacyjnymi. Poza tym, mają szansę poczuć się jak poeci... Kto wie, czy właśnie w ten sposób nie narodzi się kolejny talent poetycki wart w przyszłości literackiej nagrody Nobla? Myślę, że warto zaryzykować.

Przydatne źródła:

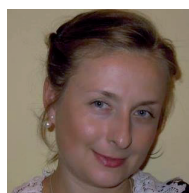
- W. Betza, *Kronika potoczna i anegdotyczna z życia Adama Mickiewicza*, Warszawa 1998.
- M. Janik, *Juliusz Słowacki 1809–1849. Próba syntezy*, Kraków 1927.
- J. Ławski, *Uniwersum Słowackiego. Studia o wyobraźni*, Warszawa 2020.
- R. Koropeczyk, *Adam Mickiewicz – życie romanetyka*, Warszawa 2014.

- Z. Makowiecka, *Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Październik 1840 – maj 1844*, Warszawa 1968.
- Mickiewicz, *Dzieła zebrane*, Warszawa 2013.
- M. Piechota, J. Lyszczyna, *Słownik Mickiewicza*, Warszawa 2000.
- Z. Przychodniak, *Walka o rząd dusz. Studia o literaturze i polityce Wielkiej Emigracji*. Poznań 2001.
- J. Słowacki, *Dzieła wybrane*, t. 1–3, Warszawa 1983.
- S. Żeromski, *Szyfrowe prace*, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/szyfrowe-prace/> (dostęp: 31.01.2025).

Słowa kluczowe: LARP, JIGSAW, BLACKOUT POETRY.

Przypisy:

¹ Ciekawostka: W 1841 r. Juliusz Słowacki w zakończeniu poematu dygresyjnego pt. *Beniowski* powrócił do tematu swoich relacji z A. Mickiewiczem: *Bądź zdrow! – A tak się żegnają nie wrogi/ Lecz dwa na słońcach swych przeciwnych – Bogi*.

Joanna Kantor-Malik – szkoleniowiec, doradca metodyczny ds. języka polskiego dla krakowskich szkół podstawowych MCDN Ośrodek w Krakowie, nauczycielka w Publicznej Szkole Podstawowej Sióstr Prezentek.

Rok 2025

Rokiem ks. prof. Józefa Tischnera
Rokiem Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej
Rokiem Władysława Stanisława Reymonta
Rokiem Wojciecha Jerzego Hasa
Rokiem Edukacji Zdrowotnej i Profilaktyki

Znani, czytani czy zapomniani? Literaccy patroni roku 2025

Anna Hajduga

„Czytać to bardziej żyć, to żyć intensywniej” – Carlos Ruiz Zafón, *Cień wiatru*.

Patroni Roku są wybierani przez Sejm i Senat RP od przeszło 20 lat. Po raz pierwszy miało to miejsce w 2001 r., kiedy wyróżnienie otrzymali Stefan Wyszyński i Ignacy Jan Paderewski. Z roku na rok lista jest coraz dłuższa, a nazwiska równie znaczące.

Biblioteka Narodowa systematycznie bada stan czytelnictwa książek. Na podstawie ostatniego raportu opartego na sondażu przeprowadzonym jesienią 2023 r. na ogólnopolskiej próbie reprezentatywnej Polek i Polaków w wieku co najmniej 15 lat można wysnuć następujące wnioski:

1. Wzrost czytelnictwa: w 2023 r. 43% badanych zadeklarowało przeczytanie co najmniej jednej książki w ciągu ostatnich 12 miesięcy. To o 9 punktów procentowych więcej niż w latach 2021 i 2022 oraz najwyższy wynik od dekady.
2. Źródła książek: 48% respondentów kupuje książki osobiście, co stanowi wzrost o 12 punktów procentowych od 2022 r., maleje natomiast popularność wypożyczeń książek z bibliotek (14% w 2023 r.) oraz korzystania z domowych księgozbiorów (16%).
3. Preferencje i nowe trendy: młodsze generacje (15–24 lata) coraz częściej czerpią informacje o książkach z platform internetowych, takich jak Tik Tok (BookTok) czy YouTube (BookTube). W tej grupie 17% wskazało takie źródła, podczas gdy w grupie 40+ było to tylko 2%, najpopularniejsze gatunki książek to literatura obyczajowa (28%), kryminały i thrillery (22%), a także powieści historyczne (12%)¹.

Raport podkreśla wzrost czytelnictwa po pandemicznym spadku, wskazuje na nowe formy promocji książek przez media społecznościowe oraz uwzględnia demograficzne i społeczne uwarunkowania tego zjawiska. Niestety przy pozytywnych informacjach dotyczących sięgania po książki przez dorosłych Polaków problemem wciąż pozostaje stan czytelnictwa wśród młodzieży.

Lektury szkolne często są postrzegane jako przestarzałe i oderwane od współczesnych realiów oraz zainteresowań młodych ludzi. Wielu uczniów nie odnajduje w nich tematów, które byłyby dla nich bliskie, np. dotyczących współczesnych problemów, młodzieżowych bohaterów czy dynamicznej narracji. Dodatkowo czytanie „z przymusu” często odbiera radość z lektury. Starsze utwory literackie, napisane archaicznym językiem, są trudne w odbiorze. Wymagają dużego wysiłku intelektualnego, co zniechęca młodzież. Nie u wszystkich uczniów w warunkach domowych czytanie jest promowane. Brak wzorców w postaci czytających rodziców czy rówieśników utrudnia wykształcenie nawyku czytania.

W 2025 r. szczególną uwagę poświęcono czterem wybitnym postaciom literatury polskiej: **Stefanowi Żeromskiemu, Antoniemu Słonimskiemu, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej oraz Władysławowi Reymontowi**. Każda z nich odegrała ważną rolę w kształtowaniu polskiej kultury i literatury, a ich twórczość jest wciąż żywa, choć odbiór i popularność różnią się w zależności od autora.

Przywołując słynną wymianę zdań między profesorem Bładaczką a Gałkiewiczem, znaną nam z kart *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza, wypada się zastanowić nad słowami: „**Jak to nie zachwyca Gałkiewicza, jeśli tysiąc razy tłumaczyłem Gałkiewiczowi, że go zachwyca**”². Lektury szkolne nie zachwycają obecnie naszych uczniów, którzy mierzą się na lekcjach języka polskiego w szkole ponadpodstawowej ze 101-letnim *Przedwiośnią* Stefana Żeromskiego i 116-letnią noblowską powieścią Władysława Reymonta. Co możemy zrobić, aby nieco uatrakcyjnić młodemu czytelnikowi odbiór tak statecznych dzieł polskiej literatury? Oto kilka pomysłów na lekcje ze Stefanem Żeromskim i Władysławem Reymontem.

Pomysły na lekcje z *Przedwiośnią* Stefana Żeromskiego

- **Debata oksfordzka: idealizm vs. realizm.**
Temat: Czy ideały Cezarego Baryki mogą zmienić rzeczywistość? Uczniowie dzielą się na dwie grupy – zwolenników i przeciwników idealizmu. Przygotowują argumenty na podstawie wydarzeń z powieści. A może warto się zastanowić, czy w dobie wciąż rozwijających się obecnie mediów społecznościowych Baryka miałby większe „zasięgi”, wykorzystując Tik Toka?
- **Dziennik Cezarego Baryki.**
Zadanie kreatywne: uczniowie piszą dziennik Baryki z jednego wybranego etapu jego życia (np. dzieciństwo w Baku, podróż do Polski, pobyt w Nawłoci). Powinni skupić się na emocjach i przeświadczeniach bohatera, odwołując się do wydarzeń z książki. A może młódzież pokusi się o stworzenie vloga, którego bohaterem byłby Cezary?
- **Gra dydaktyczna: Droga Cezarego.**
Przygotowanie gry planszowej lub fabularnej (RPG) na podstawie podróży Cezarego. Gracze rozwiązują zadania związane z wydarzeniami z książki, np. odpowiedzi na pytania, odgrywanie scen, podejmowanie decyzji w duchu bohatera. Jeśli Baryka mógłby wcielić się w jakiegoś znanego bohatera gier lub filmów, to kim mógłby być?
- **List do autora.**
Uczniowie piszą list do Stefana Żeromskiego, w którym:
 - Wyrażają swoje refleksje na temat *Przedwiośnia*.
 - Pytają o kwestie, które wydają im się niejasne lub zastanawiające.
 - Proponują, jak można by napisać tę powieść w dzisiejszych czasach.
- **Soundtrack do powieści**
Uczniowie wybierają utwory muzyczne, które ich zdaniem pasują do wybranych scen lub emocji bohaterów książki. Prezentują swoje wybory, uzasadniając, dlaczego dana muzyka oddaje klimat powieści.
Przedstawiając młódzieży postać autora *Przedwiośnia*, może warto go również nieco odbrązowić, zaprezentować Stefana Żeromskiego nazywanego „sumieniem narodu” jako zwykłego człowieka, który musiał odczuwać frustrację, będąc aż czterokrotnie nominowanym do otrzymania literackiej Nagrody Nobla, przegrywając w 1924 r. z Władysławem Reymontem. Muzeum poświęcone Żeromskiemu mieści się w Kielcach w zabytkowym gmachu szkoły, do której pod koniec XIX w. uczęszczał pisarz. Ekspozycja muze-

alna obejmuje rękopisy autora *Przedwiośnia*, jego listy, a także płytę gramofonową, na której nagrał głos autora. Polecam wirtualne odwiedzin w Muzeum Stefana Żeromskiego (<https://mnki.pl/spacery/zeromski/>) lub 15-kilometrowy spacer śladami pisarza. Na trasie nie brakuje urzekających widoków, które inspirowały Żeromskiego w życiu zawodowym. Wśród odwiedzanych miejsc jest m.in. miejscowość Ciekoty zwane „Żeromszczyną”, gdzie u stóp góry Radostowej stał dwór rodziny Żeromskich. Obecnie trwa tutaj budowa Centrum Edukacyjnego „Szklany Dom”, nawiązującego w formie architektonicznej do literackiej wizji Stefana Żeromskiego.

Pomysły na lekcje z *Chłopami* Władysława Reymonta

- **Analiza życia społecznego w Lipcach – mapa społeczności.**
Zadanie: Uczniowie tworzą mapę zależności między bohaterami, zaznaczając najważniejsze postacie (np. Maciej Boryna, Jagna, Antek, Hanka). Można interdyscyplinarnie poprosić uczniów o rozrysowanie koneksji społecznych w Lipcach w postaci wykresu lub figury geometrycznej.
- **Dziennik bohatera – punkt widzenia Macieja Boryny.**
Zadanie: Uczniowie piszą wpis do dziennika Macieja Boryny z jego perspektywy, np. po rozmowie o podziale majątku lub po zaręczynach z Jagną. Może uczniowie stworzą rolkę lub filmik na Tik Toka i wcielą się w postać bohatera *Chłopów*?
- **Porównanie życia na wsi – Reymont a współczesność.**
Zadanie: Uczniowie porównują życie w Lipcach z dzisiejszym obrazem polskiej wsi (np. na podstawie wywiadów z członkami rodziny, reportaży, filmów, można zaproponować fragmenty książki Joanny Kuciel-Frydryszak, *Chłopki. Opowieść o naszych babkach*). Efekt: Dyskusja, plakat prezentujący różnice i podobieństwa, prezentacja multimedialna.
- **Debata: Miłość czy interes – małżeństwo Macieja Boryny i Jagny.**
Zadanie: Uczniowie dzielą się na dwie grupy i dyskutują, czy małżeństwo Boryny i Jagny było wynikiem uczucia, czy interesu. Rozwinięcie: Porównanie ich relacji do współczesnych związków zawieranych z różnych powodów lub do innych bohaterów literackich, np. kontekstowe przywołanie Izabeli Łęckiej i Stanisława Wokulskiego.

- Gra dydaktyczna: „Życie w Lipcach”.
Zadanie: Uczniowie tworzą prostą grę planszową, np. Lipcepol, w której zadania są związane z wydarzeniami z części *Jesień* (np. zdobycie posagu, rozwiązywanie konfliktów rodzinnych, podział majątku, spór o las). Wniosek: Jakie wartości dominowały w społeczności Lipiec?
- *Jesień* w malarstwie i literaturze.
Zadanie: Uczniowie szukają dzieł malarskich i literackich o tematyce jesiennej (np. Józef Chełmoński, Julian Tuwim) i porównują je z opisami Reymonta. Wniosek: Jak różne formy sztuki oddają klimat tej pory roku?

W przypadku Władysława Reymonta też znajdziemy w jego biografii kilka interesujących ciekawostek, które być może pozwolą spojrzeć na naszego noblistę w bardziej przychylny sposób. Możemy zacząć od faktu, że Reymont to nie jest jego prawdziwe nazwisko, nie do końca znane są przyczyny jego zmiany, ale różne teorie mówią, że chodziło o konotacje słowa „rejmentować”, które w staropolskiej gwarze oznaczało przeklinanie. Najważniejsze wyróżnienie literackie – Nagroda Nobla przyszła „nie w porę”. Choć Reymont „wygrał” z Żeromskim, nie odebrał wyróżnienia ze względu na swój stan zdrowia, schorowany, prawie u kresu życia, przyjął wiadomość o spektakularnym sukcesie z goryczą. W młodości próbował swoich sił jako aktor, choć nie szło mu najlepiej i grywał głównie role epizodyczne. Niezależność finansową i komfort psychiczny zyskał w 1899 r., uzyskując gigantyczne odszkodowanie, aż 38 500 rubli za poważny wypadek, któremu uległ na kolei, złamał podobno dwanaście żeber. Był podróżnikiem, zwiedził Londyn, Brukselę, Berlin, Paryż, Stany Zjednoczone, a nad *Chłopami* pracował w Bretanii. Po śmierci w 1925 r. Reymont został pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie, a jego serce umieszczono w filarze kościoła św. Krzyża.

Chcąc bardziej aktywnie poznać Reymonta, można wybrać się na 45-kilometrową trasę, gdzie w czasie około 6–7 godzin jazdy rowerem na terenie Czarnocina położonego w województwie łódzkim możemy oglądać zarówno miejsca związane z dzieciństwem i młodością Reymonta, jak i te związane z jego powieścią *Chłopi*. Na stronie organizatora (oficjalna strona internetowa gminy Czarnocin) mamy możliwość pobrania *Questu – śladami Władysława Reymonta* i po rozwiązaniu wszystkich zagadek otrzymać nagrodę niespodziankę.

W uchwale o ustanowieniu roku 2025 rokiem Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej podkreślono

szczególne znaczenie jej dorobku poetyckiego, przy nazwisku Antoniego Słonimskiego, wybitnego poety, pisarza, tłumacza i publicysty, zaznaczono, że wykorzystywał swoją pozycję do walki o prawa materialne twórców i bronił wolności słowa. W przypadku Władysława Reymonta podkreślono ogromne znaczenie twórczości pisarza dla narodowego i światowego dziedzictwa, a Stefan Żeromski swoją twórczością literacką i działalnością społeczną wpływał na rzecz niepodległości Polski. Można ten wybór traktować w kilku aspektach, na pewno historycznym i społecznym, wybrane osobistości i ich dokonania są dobitnym przykładem, ile można osiągnąć, działając na rzecz społeczeństwa. Ważny jest również aspekt edukacyjny wyboru patronów roku, ponieważ wszelkie inicjatywy związane z promocją wyróżnionych przybliżają młodemu pokoleniu osoby, które wniosły nieoceniony wkład w rozwój kultury i nauki.

Słowa kluczowe: patron, czytelnictwo, kultura.

Przypisy:

¹ Por. <https://www.gov.pl/web/kultura/najlepszy-wynik-czytelnictwa-w-polsce-od-10-lat> (dostęp: 15.01.2025).

² W. Gombrowicz, *Ferdydurke*, Kraków 2016, s. 43.

Netografia:

- <https://www.gov.pl/web/kultura/najlepszy-wynik-czytelnictwa-w-polsce-od-10-lat> (dostęp: 15.01.2025).
- [https://swietokrzyskie.travel/informator_turystyczny/szlaki_turystyczne/slady_stefana_zeromskiego_\(dostep:16.01.2025\)](https://swietokrzyskie.travel/informator_turystyczny/szlaki_turystyczne/slady_stefana_zeromskiego_(dostep:16.01.2025)).
- <https://fajnepodroze.pl/stefan-zeromski-ciekawostki/> (dostęp: 16.01.2025).
- https://fajnepodroze.pl/wladyslaw-reymont-ciekawostki/#google_vignette (dostęp: 16.01.2025).
- [https://kultura.onet.pl/100-lat-od-nobla-wladyslawa-reymonta-tego-nie-wiecie-o-autorze-chlopow/zy3l3rk_\(dostep:27.01.2025\)](https://kultura.onet.pl/100-lat-od-nobla-wladyslawa-reymonta-tego-nie-wiecie-o-autorze-chlopow/zy3l3rk_(dostep:27.01.2025)).
- [https://nck.pl/aktualnosci/patroni-roku-2025_\(dostep:27.01.2025\)](https://nck.pl/aktualnosci/patroni-roku-2025_(dostep:27.01.2025)).
- [https://www.tvp.info/84302365/patroni-roku-2025-wsrod-wybranych-zeromski-slonimski-boznanska_\(dostep:27.01.2025\)](https://www.tvp.info/84302365/patroni-roku-2025-wsrod-wybranych-zeromski-slonimski-boznanska_(dostep:27.01.2025)).

Aneta Hajduga – nauczyciel konsultant ds. przedmiotów humanistycznych w MCDN Ośrodek w Nowym Sączu, nauczyciel języka polskiego w szkole ponadpodstawowej, lektor języka polskiego jako obcego. Trener TUS I i II stopnia.

Antoni Słonimski – szkic do portretu wielobarwnego

dr Marcin Lutomierski

Obchodzona w tym roku 130. rocznica urodzin Antoniego Słonimskiego jest dobrą okazją do przypomnienia słynnego kiedyś (czy dziś także?) poety, pisarza, satyryka, publicysty i krytyka teatralnego.

Spleciony z losami Polski

Autor *Dwóch ojczyzn* przeżył niespełna 81 lat, a jego los trwale złączył się z dziejami dwudziestowiecznej Polski. Urodził się jeszcze w okresie zaborów (w 1895 r.), jako dziecko doświadczył różnych konsekwencji wielkiej wojny (1914–1918), jako młody człowiek przeżywał radości i troski odrodzonej ojczyzny, był uchodźcą w czasie II wojny światowej, a później obywatelem Polski Ludowej, pracującym dla niej, ale też niepozostającym obojętnym na krzywdy przez nią wyrządzane. Warto przypomnieć, że to Słonimski był inicjatorem i jednym z autorów tzw. Listu 34 – uznawanego za pierwszy zbiorowy protest środowisk intelektualnych przeciwko polityce kulturalnej partii i państwa (1964 r.).

Popularny autor

Antoni Słonimski ukończył warszawską Szkołę Sztuk Pięknych i początkowo tworzył grafiki do czasopism oraz książek. Jednak z czasem skoncentrował się na twórczości literackiej i publicystycznej. Zastąpił przede wszystkim jako poeta (choć napisał także utwory prozatorskie i dramatyczne) i felietonista. Autor *Czarnej wiosny* organizował i rozwijał życie literackie przedwojennej Warszawy, będąc współzałożycielem kabaretu literackiego Picador (Pikador), a także grupy literackiej Skamander – razem z Józefem Iwaszkiewiczem, Janem Lechoniem, Julianem Tuwimem i Kazimierzem Wierzyńskim.

W liryce Słonimskiego można odnaleźć różne inspiracje, ale dominują wśród nich elementy klasycyzmu i romantyzmu z domieszką parnasizmu. Dlatego trafna okazuje się formuła przywołana przez znawczynię jego twórczości Monikę Ładoń, która przypomina o „klasycystycznym romantyzmie”. To swoista, nie do końca rozpoznana, cecha poezji autora *Wspomnień warszawskich*, która

nie jest tylko ozdobnikiem. Natomiast poglądy społeczno-polityczne wyrażane w publicystyce i działalności kabaretowej Słonimskiego można w skrócie określić jako: liberalne, socjalistyczne, racjonalne i sceptyczne. Autor ściśle współpracował z wieloma słynnymi czasopismami, począwszy od „Sowizdrzała”, „Wiadomości Literackich” (tu publikował m.in. słynny cykl *Kroniki tygodniowe*) i ich wojennej kontynuacji (do 1941 r.), przez „Cyrulika Warszawskiego”, „Polskę Walczącą”, „Nową Kulturę”, „Świat” i inne, aż do „Szpilek” i „Tygodnika Powszechnego”.

Lubił pisać przekornie, zabawnie i prowokacyjnie – tak jak np. w wierszu *Bunt*: „Że się me serce byle czym przeczuła/ I że mam w słowach pasję oczywistą,/ W monarchii będę rewolucjonistą,/ A w republice będę wielbił króla”. Podobny styl pisania uprawiał także w publicystyce, czego wymownym

przykładem niech będzie następujący cytat z książki *Heretyk na ambonie*: „Jestem zwolennikiem rozmnażania się czytelników moich »Kronik«. Co do reszty ludzkości należy zastosować jak najsurowszą karę”.

Podczas wojny uderzał zamiennie w tyrtejskie i nostalgiczne struny poezji – jak choćby w wierszu *Warszawa*: „Wołam Cię głosem nabrzmiałym łzami/ Przez radio Paryż, radio Toulouse,/ Dumna Warszawo, zryta kulami,/ Zżarta pożarem, zwalona w gruz./ O, jak surowo w dymów pomroce/ Patrzysz oczami wybitych szyb./ I wiem, że już nigdy warszawskie noce/ Nie wrócą dla nas zapachem lip”. Pobrzmiwają w jego poezji również echa zagłady polskich (i nie tylko) Żydów, o czym wymownie mówi *Elegia miasteczek żydowskich*. Utwór ten kończy się subtelną metaforą relacji polsko-żydowskich w kontekście traumatycznych wydarzeń II wojny światowej i jej konsekwencji: „Nie ma już tych miasteczek, przeminęły cieniem/ I cień ten kłaść się będzie między nasze słowa,/ Nim się zbliżą bratersko i złączą od nowa/ Dwa narody tym samym karmione cierpieniem”.

Innym znów razem Słonimski uniwersalizował problemy, upominając się o godność człowieka i szacunek dla niego – niezależnie od miejsca zamieszkania i narodowości (zob. np. ponadczasowy wiersz *Ten jest z ojczyzny mojej*). Teksty autora *Odszczepieńca*, zarówno te artystyczne, jak i publicystyczne, często zyskiwały rozgłos dzięki odważnym tezom i polemikom z nimi, a niekiedy także atakom wymierzonym w ich autora. Słonimski-poeta

i Słonimski-publicysta był bowiem przede wszystkim obrońcą tolerancji dla odmiennych poglądów oraz przeciwnikiem rządów autorytarnych i totalitarnych. Znamca literackiego dorobku autora *Popiołu i wiatru*, Roman Loth, napisał we wstępie do wyboru jego poezji, że choć twórczość ta nie jest wolna od wahań i załamania, to „ponad nimi trwają stale wartości pierwsze: humanizm i odwaga”.

Od razu do rzeczy...

Publicystykę i prozę Słonimskiego charakteryzują trafność i precyzja, które pozwalają unikać gadulstwa. Jak mówił sam pisarz we wstępie do *Alfabetu wspomnień*: „We wspomnieniach męczy czytelnika współczesnego stara konwencja prozy opisowej... Pisząc o ludziach, i to w kolejności alfabetycznej, wyzwalamy się z tego balastu, omijać możemy osoby nienadające się jeszcze do wspomnień lub już niewarte wspomnienia. Możemy od razu przystępować do rzeczy”. Autor tych słów nie ukrywał też, że pisząc o innych, brał pod uwagę siebie.

Warto pamiętać o Antonim Słonimskim nie tylko jako o autorze postromantycznych wierszy, lecz także sceptycznie-pogodnym obserwatorze rzeczywistości i mistrzu błyskotliwych felietonów zwalczających uprzedzenia i fanatyzmy.

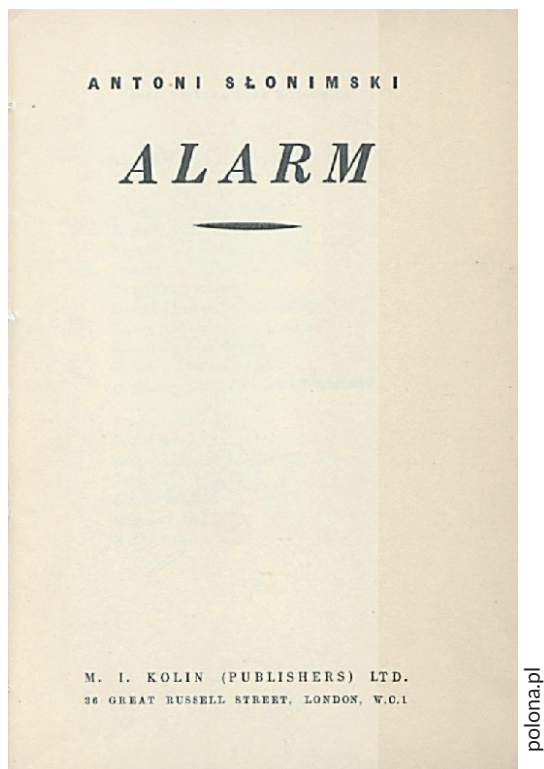
Słowa kluczowe: Antoni Słonimski, literatura XX wieku, Skamander.

Bibliografia (wybór):

- Ładoń M.: „Jak my kiedyś wrócimy? Którymi drogami?”. *Antoniego Słonimskiego droga do kraju*, [w:] J. Dembińska-Pawelec i A. Dziadek (red.): *Dialogi z romantycznym kontekstem. Szkice o poezji polskiej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006, s. 128–151.
- Olszewska M.: *Antoni Słonimski*, <https://culture.pl/pl/tworca/antoni-slonimski> (dostęp: 01.02.2025).
- Słonimski A.: *Alfabet wspomnień*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989.
- Słonimski A.: *Heretyk na ambonie*. Warszawa: Wyd. J. Przeworskiego, 1934.
- Słonimski A.: *Poezje wybrane*. Wybór i wstęp R. Loth. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1990.

Dr Marcin Lutomiński – filolog polski, badacz i popularyzator literatury oraz tradycji kulturowych, pracownik Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, współpracownik instytucji doskonalących nauczycieli języka polskiego w kraju i za granicą.

polona.pl

Bagienne niezapominajki, czyli przejmujący obraz życia i twórczości Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej

dr Kinga Kusiak-Witek

Światowy Dzień Poezji, przypadający na 21 marca, wydaje się doskonałą okazją, by przybliżyć uczniom twórczość znakomitych polskich twórców. Celem tego artykułu jest prezentacja autorskiego scenariusza zajęć terapeutycznych dla młodzieży w wieku 14–15 lat. Klimat wiosennej aury ma być pretekstem do rozmowy o emocjach, jakich doświadcza każdy człowiek w przeżywaniu własnego życia.

Poezja jest tym, co rodzi się z życia. Dzięki niej możemy głębiej doświadczać piękna i całej gamy emocji. Najważniejsze jest słowo, bo to ono określa świat, natomiast poeta jest kimś, kto kreuje tenże świat poprzez słowo. Słowa zawiadniają emocje, myśli i działania. Pomagają znaleźć ukojenie. Czy współczesną młodzież można autentycznie zainteresować poezją? W dzisiejszym, rozpadzionym świecie to zadanie wydaje się mocno utrudnione. Kolorowe obrazy i dźwięki, jakimi jesteśmy zasypywani w mediach społecznościowych, często wygrywają z tomikami wierszy, na których przeczytanie można by poświęcić trochę czasu. Myślę, że o tym, jak pojemne interpretacyjnie są strofy, nie muszę nikogo przekonywać. Dzięki nim czytelnik „odpływa” w świat własnej wyobraźni. Myślę, że temat poznawania poezji przez młode pokolenie pozostaje wciąż otwarty, ale pod pewnymi warunkami. Jednym z nich jest bez wątpienia forma mówienia o niej.

W niniejszym artykule proponuję, by **zainteresować młodzież twórczością poetycką poprzez teatr**. Uważam, że teatroterapia jawi się jako jedno z najlepszych narzędzi do rozwoju osobowości. To właśnie sztuka teatralna jest prymarnym narzędziem oczyszczającym oddziaływań na ludzką psychikę. Młody człowiek, utożsamiając się z konkretną rolą w sztuce, dostaje tym samym możliwość nieskrępowanego wyrażania swoich emocji. Korzyści terapeutyczne płynące z poznawania poezji i czynnego uczestnictwa w nawet najskromniejszych spektaklach teatralnych, są nie do przecenienia. Wymienię tu chociaż kilka:

budzenie wyobraźni do odtwarzania istniejących schematów, wyzwalanie emocji do pracy nad ich ukojeniem, a także zgłębianie problemów psychologicznych do przeprowadzenia pełnego procesu terapeutycznego.

Inspiracją do opracowania krótkiego scenariusza spektaklu dla uczniów starszych klas szkoły podstawowej była twórczość poetki – myślę, że nieco zapomnianej przez młode pokolenie – Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej. Jej wiersze stały się tekstami piosenek, m.in. Czesława Niemena, Ewy Demarczyk, Krystyny Jandy i Kayah.

Spektakl pt. „Bagienne niezapominajki” daje nie tylko szansę na uzupełnienie wiedzy z języka polskiego, ale przede wszystkim porusza ponadczasowy temat wyrażania podstawowych emocji – poczynając od radości, poprzez smutek, wstręt, strach, zaskoczenie, a na złości kończąc. Jest opowieścią o próbie określenia własnej tożsamości. Również o sile, którą znajdujemy w sobie, płynąc pod prąd w zmaganiu się z przeciwnościami codziennego życia. Twórczość Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej zdominowała miłość. Jest to piękne, aczkolwiek wymagające uczucie, co do którego większość z nas odczuwa wyraźny deficyt. Ta niezwykle oryginalna poetka dzielnie walczy o samą siebie, buntuje się przeciw stereotypowemu pojmowaniu miłości, nie godzi się na bezradność, bierność i postępowanie wbrew sobie. Ma ogromną odwagę, aby żyć na własnych warunkach. Jej poglądy na tematy egzystencjalne nie tracą na aktualności, pomimo że niebawem wkroczymy w drugie ćwierćwiecze trzeciego tysiąclecia.

Bagienne niezapominajki – scenariusz spektaklu

Obsada:

Akt I: Szczęśliwy Słowik, Promień Słońca, Kropla Deszczu, Chłodny Wietrzyk, Burza, Niezapominajka.

Akt II: Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Pierwsza Bańka, Druga Bańka, Trzecia Bańka, Chłodny Wietrzyk, Burza.

Akt III: Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Burza, Promień Słońca, Niezapominajka, Kropla Deszczu.

Oprawa muzyczna: muzyka relaksacyjna, Krzysztof Zalewski „Kochaj”.

Sceneria: wiosenny ogród obok willi rodziny Kosaków, salon bagienny teren z niezapominajkami.

AKT I – DZIECIŃSTWO

Promień Słońca:

Co ja tu widzę? Jaka urocza rodzinka odpoczywa w ogrodzie. Ojciec stoi przed sztalugą i maluje obraz. Chyba jest artystą. A obok, na ławeczce siedzi jego żona i zajmuje się dziećmi.

Szczęśliwy Słowik:

Tak, prawdziwa sielanka. Zanucę im wiosenną piosenkę, a ty postaraj się, aby było im cieplej. Czy nie widzisz, że matka tuli do piersi niemowlę?

Promień Słońca:

Tak, widzę i bardzo chcę je ogrzać, ale boję się, że zaraz nadciągnie Chłodny Wietrzyk i zepsuje nam ten miły widok.

Szczęśliwy Słowik:

Róbmymy swoje! Niech się cieszą wiosną tak jak my!

Promień Słońca:

Lubię, kiedy ludzie uśmiechają się na mój widok. Dzięki mnie rosną w ich ogrodach piękne kwiaty. Wiesz słowiku, tam za drzewami jest nieco podmokły teren, ale jak się wezmę do roboty i mocno przygrzeję, to ujrysz śliczne niezapominajki.

Szczęśliwy Słowik:

Promyku, podziwiam cię za to, co robisz, ale to nie jest tylko twoja zasługa. Kropla Deszczu też musi popracować nad tym, aby ogród wiosenny budził zachwyt.

Niezapominajka:

Czy o mnie mówicie? Wiem, wiem, potrafię zachwycać.

Promień Słońca:

Droga Niezapominajko, ja i Szczęśliwy Słowik patrzymy na świat z góry, więc nie zawsze wiemy, co się dzieje tam, na dole. Powiedz nam, kim jest to małe dzieciątko, które matka trzyma na ręku.

Dziś widzimy je po raz pierwszy.

Niezapominajka:

To dziewczynka, ma na imię Marysia, ale rodzice nazywają ją Lilka. Urodziła się 24 listopada 1891 r. Właśnie poznaje pierwszą wiosnę w swoim życiu.

Szczęśliwy Słowik:

Ciekawe, jaki los ją czeka. Tak bardzo chciałbym, aby była szczęśliwa tak jak ja.

Promień Słońca:

Wierzę, że nie zabraknie jej urody i wdzięku tak jak mnie.

Chłodny Wietrzyk:

Dzień dobry, a o czym tak rozprawiacie? Przyniosłem wam wiosenny zapach.

Promień Słońca:

A wraz z nim trochę chłodu...

Chłodny Wietrzyk:

Nie martw się Promyku, nikt nie zmarznie. Pewnie zastanawiacie się, kim będzie to dziecko, jak dorośnie? Pędzę każdego dnia to tu, to tam i zawsze coś usłyszę... Ta dziewczynka ma artystyczną duszę.

Niezapominajka:

Będzie malowała piękne obrazy jak jej dziadek Juliusz, ojciec Wojciech i brat Jerzy?

Chłodny Wietrzyk:

Nauczy się malować, ale przede wszystkim będzie artystką słowa.

Promień Słońca:

Czy to znaczy, że będzie pisała wiersze?

Chłodny Wietrzyk:

Tak, wzruszające liryki o miłości, ale nie tylko – również komedie oraz dramaty. Ale zanim się to stanie, odbierze edukację domową – pozna przedmioty humanistyczne i języki obce: niemiecki, francuski i angielski. Nawet przez jakiś czas będzie wolną słuchaczką Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

(W tym miejscu wybrzmiewa muzyka relaksacyjna, bohaterowie tańczą, ciesząc się, że dziewczynka ma przed sobą piękne i szczęśliwe życie).

Promień Słońca:

Będzie kochała taniec, jak motyle!

Niezapominajka:

Będzie pisała o miłości najpiękniejsze wiersze!

Szczęśliwy Słowik:

Będzie zawsze uśmiechnięta jak ja!

Chłodny Wietrzyk:

Pokocha muzykę jak świerszcze! Będzie się zachwycała grą na instrumentach.

Promień Słońca, Niezapominajka, Szczęśliwy Słowik, Chłodny Wietrzyk (razem):

Marysiu, życzymy ci pięknego życia, w którym

ludzie pokochają cię za twoją niezwykłą twórczość!

Kropla Deszczu:

A co wy tak tu beze mnie się bawicie? Nikt mnie nie zaprosił do wspólnych płasów? Nie podoba mi się to!

Promień Słońca:

Nie chcemy, żebyś nam przeszkadzała! Popatrz, jak rodzina w ogrodzie cieszy się wiosną!

Kropla Deszczu:

Jak mi nie pozwolicie przyłączyć się do zabawy, to zawołam Burzę!

Niezapominajka:

Nie zabieraj nam tej radości. Składamy życzenia dziecku, które pierwszy raz przeżywa wiosnę!

Kropla Deszczu:

Ha, ha, ha...

(Nagle błysnęło, zagrzmiało, pociemniało.)

Burza:

Czy ktoś mnie wołał? Czegoś chciał?

Kropla Deszczu:

Czy chciałaś Burzo złożyć życzenia nowo narodzonej Marysi?

Burza:

(rozlega się huk)

No pewnie! Doświadczysz smutku i cierpienia, moja mała. Będiesz chorować! Twój słaby kręgosłup i wystająca łopatka przysporzą ci bólu. Będiesz nosiła ciężki gorset, a twoje ramiona pokryją ciemne sińce. Ha, ha, ha...

(przez chwilę panuje cisza)

Niezapominajka:

Jak mogłaś Burzo tak się zachować!

Szczęśliwy Słowik:

Jest mi bardzo smutno!

Promień Słońca:

Jestem zdumiony tym, co powiedziałaś! Dlaczego skazałaś to dziecko na tak ciężki los? Marysiu, dzielnie zniesiesz te wszystkie tortury, na jakie skazą cię lekarze i masażyści.

Chłodny Wietrzyk:

Będiesz mądrą kobietą i poznasz wielu wartościowych ludzi! Jako siedmioletnie dziecko w swoim wierszu poprosisz o „cud wzajemnej miłości”.

AKT II –

MAŁŻEŃSTWO JAK BAŃKA MYDLANA

(przy stole w salonie siedzi Maria Pawlikowska-Jasnorzewska)

Maria:

„Bo z mężami jest jak z bańkami mydlanymi: pierwsza jest zawsze nieudana, druga już lepsza, a dopiero ta trzecia naprawdę piękna i kolorowa”.

Pierwsza Bańka (czyta z pamiętnika):

Pierwszy mąż Marii, Władysław Bzowski, był oficerem armii austriackiej. Do domu Kossaków trafił jako ranny żołnierz na froncie. Młodziutka Kossakówna opiekowała się nim całym sercem i miłością. Tak rozkwitał pierwszy związek małżeński – wbrew rodzicom. Jednak nie trwał długo. Małżeństwo szybko przysło jak bańka mydlana.

Maria (recytuje wiersz):

*Moja miłość przeszła w wicher wiosenny –
w wicher wiosenny – me szaleństwo w burzę –
w burzę – moja rozkosz w dreszcz senny –
w dreszcz senny – moja wiosna w różę –
z wichru spłynię moja miłość nowa –
miłość nowa – z burzy szał wystrzeli –
szał wystrzeli – sen rozkosz wychowa,
wiosna wstanie z różanej kąpieli.*

Druga Bańka (czyta z pamiętnika):

Maria szybko poznała Jana Henryka Gwalberta Pawlikowskiego, miłośnika Tatr, pisarza i poetę. Zakochała się w nim bezgranicznie. Ślub odbył się w 1919 r. na Wawelu, a młodzi zamieszkali w Zakopanem, w uroczej willi „Pod Jedłami”. Twórczość Marii potwierdziła tę ogromną i piękną miłość.

Maria (recytuje wiersze):

„Fotografia”

*Gdy się miało szczęście, które się nie trafia,
czyjeś ciało i ziemię całą,
a zostanie tylko fotografia,
to – to jest bardzo mało.*

(gra muzyka)

„Miłość”

*Wciąż rozmyślasz. Uparcie i skrycie.
Patrzysz w okno i smutek masz w oku...
Przecież mnie kochasz nad życie?*

Sam mówiłeś przeszłego roku...

Śmiejesz się, lecz coś tkwi poza tym.

Patrzysz w niebo, na rzeźby obłoków...

Przecież ja jestem niebem i światem?

Sam mówiłeś przeszłego roku...

(gra muzyka)

„Miłość”

Nie widziałam cię już od miesiąca.

*I nic. Jestem może bledsza,
trochę śpiąca, trochę bardziej milcząca,
lecz widać można żyć bez powietrza!*

Chłodny Wietrzyk:

W powietrzu unoszę list. Zaraz go przeczytam. To do Jana Pawlikowskiego: „Jasiu, Jasiu! Nic już nie ma we mnie prócz imienia Twego wołanego całym ciałem, całą duszą. Jakiś Ty wielki, że ja Cię mogę tak kochać. Jakże ja wielką być muszę, że Ty mnie pożadasz!”.

Burza:

(słysząc ponownie burzę)

Zniszczę tę bańkę!

Trzecia Bańka (czyta z pamiętnika):

(piękna i kolorowa)

Stefan Jasnorzewski był oficerem lotnictwa. Wzięli ślub w 1931 r. Widziałem was w Krakowie, potem w Dęblinie, a w końcu w Warszawie, z której przepędza wojna. To trzeci mąż zostanie z Marią do samego końca jej życia, będzie ogromnym wsparciem w chorobie.

Maria (recytuje wiersz):

„Kochanka lotnika”

*Patrzę z ziemi ku tobie, leżąc w polnym rowie,
rozłożwszy ramiona wśród szatwii i mięty,
gdy zgrzytającym wieńcem owijasz mi głowę,
lotniku, ty przez niebo porwany mój święty.
Jak farys, sam z orłami w niebieskiej pustyni,
możesz mi stamtąd wrócić groźny i zmieniony –
nadlecieć niespodzianie, z niewiadomej strony,
i nakryć mnie skrzydłami, nie wiedząc, co czynisz.*

AKT III – SMUTEK

Burza:

Rozciągnę czarne chmury nad Polską!

Chłodny Wietrzyk:

I nadejdzie 1 września 1939 r....

Promień Słońca:

Jest mi wstyd za ciebie, Burzo!

Niezapominajka:

Kolejnego dnia odbędzie się premiera sztuki, za-tytułowanej „Baba-Dziwo. Tragikomedie w 3 aktach”. Dyktator będzie karykaturą Adolfa Hitlera. Ta sztuka oraz miłość do męża zmuszą cię Mario, do opuszczenia kraju. Już nigdy nie zobaczysz rodziny. Tylko Anglię.

Maria (recytuje wiersz):

„Róża, lasy i świat”

*Nie czas żałować róży, kiedy płoną lasy –
Nie czas lasów żałować, kiedy płonie świat,
Gdy obszar ziemski jedną staje się Saharą...
Nie czas żałować świata, gdy wznowił się chaos,
Gdy dnia i godziny nikt nie wie,
Kiedy Bóg, kulą ziemską w pierś trafiony, padł
I powstał jak lew w swym gniewie! –
Gdy noc każda najgłębszą czerni się żałobą...*

Kropla Deszczu:

Nie wiem, czy paraliż przychodził stopniowo, czy też ona, tak kochająca taniec, nagle przestała ruszać nogami (podobno przez leczenie radem). Sparaliżowana kazała wozić się do antykwariatów i godzinami szukała książek, które pomogłyby cofnąć tę niemoc.

Maria:

Zdaje mi się, że nie mogę już. Słabość straszna.

Niezapominajka:

9 lipca 1945 r. we śnie nadchodzi śmierć.

„Ogród”

Gdy wiosna zaświta,

jest w ogrodzie raz ciemniej, raz jaśniej.

Wciąż coś zakwita, przekwita.

Wczoraj kwitło moje serce. Dziś jaśmin.

(muzyka Krzysztof Zalewski „Kochaj”)

Słowa kluczowe: poezja, wiosna, życie, emocje.

Bibliografia:

- Pawlikowska-Jasnorzewska M.: *Dancing. Karnet balowy Marji Pawlikowskiej*. Warszawa: F. Hoesick, 1927, Kraków: Druk. Narodowa, 1927; online: polona.pl (dostęp: 07.02.2025).
- Pawlikowska-Jasnorzewska M.: *Niebieskie migdały*. Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza, 1922; online: polona.pl (dostęp: 07.02.2025).
- Pawlikowska-Jasnorzewska M.: *Pocałunki*. Warszawa: F. Hoesick, 1926; online: polona.pl (dostęp: 07.02.2025).
- Pawlikowska-Jasnorzewska M.: *Różowa magia. Poezje*. Lwów: H. Altenberg, 1924; Kraków: Druk. Związkowa, 1924; online: polona.pl (dostęp: 07.02.2025).
- Podraza R. (zebrał i opracował): *Magdalena, córka Kosaka: wspomnienia o Magdalenie Samozwaniec*. Warszawa: PIW, 2007, s. 167–170.
- Samozwaniec M.: *Maria i Magdalena*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1956.
- Samozwaniec M.: *Zalotnica niebieska*. Warszawa: Świat Książki, 2010.
- *Senat ustanowił wybitnych pisarzy – Reymonta i Pawlikowską-Jasnorzewską – patronami roku 2025*, <https://dzieje.pl/wiadomosci/senat-ustanowil-wybitnych-pisarzy-reymonta-i-pawlikowska-jasnorzewska-patronami-roku> (dostęp: 29.10.2024).
- *Wstęp [w:] Listy Marii z Kossaków Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej i jej trzeciego męża, Stefana Jasnorzewskiego*, online: cyfroteka.pl (dostęp: 07.02.2025).
- Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 5 listopada 1935 r. o nadaniu odznaczenia „Wawrzyn Akademicki” „za wybitną twórczość literacką”. *Monitor Polski* z 1935 r., nr 257, poz. 305.
- Zarządzenie o nadaniu Złotego Krzyża Zasługi „za zasługi na polu pracy literackiej”. *Monitor Polski* z 1934 r., nr 259, poz. 338.

Dr Kinga Kusiak-Witek – doradca metodyczny MCDN Ośrodek w Tarnowie, adiunkt i nauczyciel. Pracuje w Akademii Tarnowskiej, a także Szkole Podstawowej im. 100-lecia Ruchu Ludowego w Wierchostawicach.

W niezwykłym świecie poetyckim Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej – polonistyczny projekt metodą STEAM

Joanna Kantor-Malik

Sztuka rozumienia poezji jest dla współczesnych uczniów czymś trudnym, nieosiągalnym, często wykraczającym poza ich kompetencje czytelnicze. Niniejszy artykuł proponuje STEAM-owe podejście do odczytania utworów Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, które dzięki multidyscyplinarnemu podejściu do tematu stają się przedmiotem fascynujących badań uczniowskich oraz źródłem inspiracji do wielu działań twórczych.

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska z domu Kosak to jedna z najwybitniejszych polskich poetek XX w. Znana jest ze swojej subtelnej, pełnej emocji liryki, która porusza m.in. tematy: miłości, natury, przemijania i kobiecej tożsamości. Jej twórczość poetycka stanowi doskonały punkt wyjścia do interdyscyplinarnego projektu STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics), który może ożywić lekcje języka polskiego, łącząc literaturę z innymi dziedzinami wiedzy. Poniżej przedstawiam propozycje zadań oraz narzędzi, które mogą pomóc w realizacji wspomnianego projektu.

Projekt STEAM: „W niezwykłym świecie poezji Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej”

To propozycja do realizacji w klasach 6–8 szkoły podstawowej, w ramach obchodów Roku 2025 poświęconego życiu i twórczości tej krakowskiej poetki. Czas realizacji: 3 godziny lekcyjne (2 godziny pracy projektowej + 1 godzina prezentacji efektów pracy).

Wprowadzenie do projektu (etap przygotowawczy)

W ramach przygotowania do projektu STEAM można przeprowadzić z uczniami lekcję imitującą wieczorek poetycki, którego główną bohaterką będzie Maria Pawlikowska-Jasnorzewska. Za pomocą narzędzi opartych na zasobach AI np. D-ID (<https://t.ly/MOPce>) można zaprogramować awatara imitującego postać poetki, który opowie o jej życiu, inspiracjach i twórczości. Jeżeli wgramy do pamięci awatara odpowiednio przygotowane pliki z życiorysem, teksty inter-

pretacyjne i wiersze, wirtualna Maria Pawlikowska-Jasnorzewska będzie mogła w czasie rzeczywistym odpowiedzieć na uczniowskie pytania.

Podczas spotkania czytamy wybrane utwory oraz inicjujemy dyskusję, prowokując uczniów do odpowiedzi na pytanie: Czy liryka Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej jest bliska współczesnemu czytelnikowi? Podajcie kilka argumen-

tów. Po dziesięciu minutach pracy uczniowie na forum klasy dzielą się swoimi przemyśleniami (zgodnie z metodą *per learning*). Następnie podczas burzy mózgów pytamy, czy ta poezja może być w jakiś sposób połączona z nauką, technologią, sztuką i matematyką? Uczniowie ósmych klas mogą zaprojektować w grupach zadania do wykonania dla swoich rówieśników. Uczniom młodszym możemy zaproponować następujące zadania:

Zadania interdyscyplinarne

1. Science (nauka) – w kręgu naszych zainteresowań będzie przyroda opisywana/ wspomniana w poezji (flora i fauna obecna w wybranych wierszach).

Cel podejmowanych działań: uczniowie łączą analizę literacką z wiedzą przyrodniczą, rozwijając umiejętności badawcze.

Zadanie projektowe: W utworach Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej często pojawiają się motywy przyrodnicze (np. kwiaty, ptaki, drzewa, np.: *Akrobacje gąsienicy*, *Akacje w nocy*, *Akwarium*, *Amazonka*). Wybierzcie dwa wiersze i zidentyfikujcie występujące w nich elementy natury. Następnie przygotujcie krótką prezentację multimedialną na temat tych roślin lub zwierząt, uwzględniając ich znaczenie w przyrodzie, cechy biologiczne oraz znaczenie dla ekologii. Na koniec odpowiedzcie na pytanie: jaką funkcję pełnią przywołane elementy natury w analizowanych wierszach? Swoją pracę zaprezentujcie na forum klasy.

2. Technology (technologia) – cyfrowa interpretacja wiersza z wizualizacją głównego przesłania.

Cel podejmowanych działań: uczniowie rozwijają kompetencje cyfrowe, ucząc się, jak technologia może wspierać interpretację literacką.

Zadanie projektowe: Stwórzcie cyfrową interpretację wybranego wiersza za pomocą narzędzi multimedialnych (np. Canva, Prezi, Microsoft PowerPoint). Możecie dodać zdjęcia, nagrania głosowe, muzykę lub animacje, które oddadzą nastrój wybranego utworu. Zwizualizujcie swoje przemyślenia na temat utworu M. Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej. Swoją pracę zaprezentujcie na forum klasy.

3. Engineering (inżynieria) – projektowanie ogrodu poetyckiego im. Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej.

Cel podejmowanych działań: uczniowie rozwijają

umiejętności projektowe i przestrzenne, łącząc je z analizą tekstu poetyckiego.

Zadanie projektowe: Zaprojektujcie wirtualny lub makietowy ogród inspirowany poezją M. Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej. Uwzględnijcie rośliny, które pojawiają się w jej wierszach oraz elementy architektoniczne (np. altany, fontanny, rabatki). Możecie posłużyć się narzędziem do projektowania w cyberprzestrzeni GATHERTOWN: <https://app.gather.town/app> lub GARDEN PUZZLE: <https://gardenpuzzle.pl/>. Swoją projekt zaprezentujcie na forum klasy.

4. Arts (sztuka) – muzyczna interpretacja wiersza. Niektóre dzieła polskiej Sfony stały się tekstami piosenek, wykonywanych przez: Ewę Demarczyk, Annę German, Irenę Santor, Czesława Niemena, Halinę Kunicką, Krystynę Jandę, Marylę Rodowicz, Marka Grechutę, Annę Marię Jopek, Grzegorza Turnaua, Kayah, Natalię Kukulską. Wykorzystajmy to jako inspirację do artystycznej aktywności twórczej.

Cel podejmowanych działań: uczniowie rozwijają kreatywność, ucząc się, w jaki sposób muzyka może odzwierciedlać emocje i obrazować problemy egzystencjalne.

Zadanie projektowe: Stwórzcie teledysk (muzykę i wizualizację) do wybranego utworu poetyckiego M. Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej. Wykorzystajcie możliwości narzędzi AI: SUNO.pl (<https://suno.com/home>) oraz UDIOAI.pl (<https://udioai.pl/>). Zaprezentujcie skomponowane utwory rówieśnikom i zaproponujcie do nich układ taneczny.

5. Mathematics (matematyka) – analiza struktury wiersza.

Cel podejmowanych działań: uczniowie rozwijają umiejętności analityczne, ucząc się, jak matematyka może pomóc w zrozumieniu literatury i usystematyzowaniu wiedzy o strukturze tekstu.

Kierunki realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2024/2025

Kierunek 2: Szkoła miejscem edukacji obywatelskiej, kształtowania postaw społecznych i patriotycznych, odpowiedzialności za region i ojczyznę. Edukacja dla bezpieczeństwa i proobronna.

Zadanie projektowe: Przeanalizujcie budowę wybranego wiersza pod kątem liczby sylab, wersów i strof. Stwórzcie wykresy/ diagramy, które zobrazują te dane. Potem określcie z pomocą słownika terminów literackich, jaki to typ wiersza. Porównajcie strukturę wiersza Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej z tekstem wiersza *Radość pisania* Wisławy Szymborskiej. Czym się różnią te utwory? Porównajcie ich budowę językową. Stwórzcie tabelę, w której zrobicie zestawienie liczby: czasowników, rzeczowników, przymiotników, przysłówków, zaimek, przymków w obu wierszach. Wyniki swoich analiz zaprezentujcie na tablicy multimedialnej.

Prezentacja projektu

Każda grupa prezentuje wyniki swojej pracy na forum klasy. Warto zorganizować wystawę prac plastycznych, pokaz multimedialny, audycję radiową lub prezentację ogrodu poetyckiego na terenie klasy lub biblioteki szkolnej, by podzielić się wiedzą na temat życia i twórczości M. Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej ze środowiskiem szkolnym. Na koniec można uświadomić uczniom, że sięganie po różne dziedziny wiedzy wzbogaca interpretację literatury i nadaje jej niepowtarzalny, a zarazem uniwersalny charakter.

STEAM-owe wskazówki dla nauczycieli

Jak ożywiać lekcje o polskich klasykach i współczesnych autorach?

1. Połącz literaturę z innymi przedmiotami. To pozwala uczniom zobaczyć, że literatura nie istnieje w izolacji, ale jest częścią szerszego kontekstu kulturowego i naukowego.
2. Zachęcaj uczniów do pracy w grupach – to rozwija umiejętności społeczne: współpracę i komunikację.
3. Wykorzystuj narzędzia cyfrowe, takie jak prezentacje multimedialne, filmy, blogi czy platformy do tworzenia wirtualnych wystaw. To przyciąga uwagę uczniów i pozwala na opamiętanie przez nich umiejętności przyszłości.
4. Pozwól uczniom wyrażać się poprzez sztukę, muzykę, film czy projektowanie. To sprawia, że lekcje stają się bardziej angażujące oraz inspirujące.
5. Po każdym projekcie przeprowadź dyskusję, aby uczniowie mogli podzielić się swoimi wrażeniami i przemyśleniami. To rozwija ich umiejętności krytycznego myślenia i sprawia, że czują się ważni.

Dzięki interdyscyplinarnemu podejściu dzieci nie tylko zgłębiają literaturę, ale także rozwijają umiejętności z zakresu: nauki, technologii, inżynierii, sztuki i matematyki niezbędne, by stać się kompetentnymi pracownikami, świetnie radzącymi sobie na rynku pracy w przyszłości. STEAM-owe lekcje w swej formie niewątpliwie są atrakcyjne, angażujące oraz inspirujące, co zachęca dzieci i młodzież do aktywnego uczestnictwa w procesie edukacji.

Słowa kluczowe: STEAM, projekt polonistyczny, poezja M. Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej.

Bibliografia:

- Dąbrowski S.: *Wiersz, rozbiór, rozumienie: studia, szkice, recenzje*. Gdańsk: Wydawnictwo Morskie, 1983.
- Donovan L., Pascale L.: *Integrating the Arts Across the Content Areas*. Teacher Created Materials. Lesley University: Schell Education, 2012.
- Fresch M.J., Opitz M.F.: *Engaging Minds in English Language Arts Classrooms: The Surprising Power of Joy*. The Ohio State University: ASCD, 2012.
- Fundacja STEAM POLSKA: <https://www.steampolska.org/> (dostęp: 06.02.2025).
- Haśło: *Maria Pawlikowska-Jasnorzewska*, https://poezja.org/wz/Maria_Pawlikowska-Jasnorzewska/ (dostęp: 06.02.2025).
- Kluba A.: *Poetyka a światopogląd. O twórczości Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej*, 2008, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pt/article/view/12054/11912> (dostęp: 06.02.2025).
- Kwiatkowski J.: *Maria Pawlikowska-Jasnorzewska*, [w:] *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 2. Warszawa: PWN, 1984–1985, s. 152–153.
- Pawlikowska-Jasnorzewska M.: *Poezje zebrane*, t. 1–2. Oprac. A. Madyda. Toruń: Algo, 1993.
- Pawlikowska-Jasnorzewska M.: *Wybór poezji*. Oprac. i wstęp: J. Kwiatkowski. Wrocław: Ossolineum, 1967 (wyd. 5 uzupełnione przez M. Podrazę-Kwiatkowską i A. Łebkowską, 1998).
- Plebańska M., Trojańska K.: *STEAM-owe Lekcje*. Warszawa: eLitera, 2018.
- STEAM PRZEWODNIK: <https://www.gov.pl/web/cppc/steam-przewodnik> (dostęp: 06.02.2025).

Joanna Kantor-Malik – szkoleniowiec, doradca metodyczny ds. języka polskiego dla krakowskich szkół podstawowych MCDN Ośrodek w Krakowie, nauczycielka w Publicznej Szkole Podstawowej Sióstr Prezentek w Krakowie.

Występ uczniów Zespołu Szkół Muzycznych w Tarnowie, fot. M. Witek

Możesz robić milion rzeczy... – konferencja i podsumowanie projektu

Marek Czaja

Najmłodszy Małopolski lubi czytać to wojewódzki projekt czytelniczo-psychologiczny, który Biblioteka Pedagogiczna w Tarnowie realizowała od 2021 r. Dnia 19 listopada 2024 r. w Sali Koncertowej Zespołu Szkół Muzycznych w Tarnowie odbyła się konferencja *Możesz robić milion rzeczy...*, będąca podsumowaniem trzeciego etapu tego przedsięwzięcia.

Działania podejmowane w ramach projektu *Najmłodszy Małopolski lubi czytać*, którego pomysłodawczynią była Anna Mikosz, a patronem Marszałek Województwa Małopolskiego, zorganizowane były wokół tematów dotyczących wychowania, nauczania i szeroko rozumianego dobrostanu emocjonalnego młodego pokolenia. Organizowanym specjalnie na tę okazję prelekcjom, warsztatom i rozmowom z pisarzami towarzyszyły inspirujące wydarzenia okołoprojek-

towe i liczne atrakcje – konkursy, spoty wideo, które promowały pozytywne postawy, publikacje książkowe kierowane do dzieci i dorosłych, oryginalne gadżety.

W ostatniej odsłonie rozpisanej na trzy kolejne lata akcji za temat przewodni wybrano troskę o stan psychiczny uczniów z 7. i 8. klas szkół podstawowych. Realizowane przez Bibliotekę Pedagogiczną zadania z założenia miały mobilizować młodzież do odważnego poszukiwania własnych

sposobów na szczęście oraz zachęcać rodziców, nauczycieli, wychowawców do wspierania nastolatków w rozwijaniu zdrowych nawyków emocjonalnych i radzeniu sobie z wyzwaniami współczesnego świata, takimi jak samotność, presja rówieśnicza, problemy związane z uzależnieniem cyfrowym czy stres.

W czerwcu 2024 r. ogłoszony został konkurs literacki, w którym uczniowie nadsyłać opowiadania nawiązujące do hasła „Możesz robić milion rzeczy...”. Nagrodą główną było opublikowanie najlepszej pracy i uroczyste wręczenie dyplomu laureata. Zorganizowano spotkania autorskie z twórcami prozy młodzieżowej: Pawłem Beręsewiczem, Andrzejem Pilipiukiem i Marcinem Szczygieskim oraz zajęcia osnute wokół tekstu Roksany Jędrzejewskiej-Wróbel. Powstał również materiał wideo motywujący do życiowej aktywności. W nagraniu Andrzeja Adamskiego wystąpili młodzi ludzie realizujący własne pasje i odnoszący sukcesy w różnych dziedzinach – od fotografii aż po sport, wynalazki i hodowlę zwierząt.

Okazją do uroczystego podsumowania wszystkich działań była konferencja transmitowana online, która cieszyła się bardzo dużym zainteresowaniem, a na którą zaproszeni zostali reprezentanci instytucji edukacyjnych, środowiska akademickiego Tarnowa, władz samorządowych oraz starsze klasy z tarnowskich szkół podstawowych, pracownicy oświaty i cenieni prelegenci. Biserka Čejović – współpracująca z „Książkami. Magazynem do Czytania” oraz Instytutem Badań Edukacyjnych, polonistka, bibliotekoznawczyni, biblioterapeutka – wprowadziła uczestników konferencji w świat nowych powieści dla czytelników w wieku 10–16 lat. Magdalena Słowik-Kusza – pedagog i logoprofilaktyk z Fundacji Wspierającej Wychowanie „Archezja” oraz Akademii Logoterapii – wygłosiła wykład o poszukiwaniu sensu życia, utrzymany w nurcie logoterapii. Marcin Szczygieski – autor wielokrotnie nagradzanych powieści młodzieżowych – mówił o swoich książkach i sztuce pisania dla nastolatków.

Konferencja rozpoczęła się od występu uczniów Zespołu Szkół Muzycznych w Tarnowie i premierowej projekcji klipu *Możesz robić milion rzeczy...* Spotkanie otworzyła dyrektor Biblioteki Pedagogicznej Beata Kania, współorganizowała wicedyrektor Lidia Marzec, a prowadziła Agnieszka Szymańska – psycholog, socjoterapeuta, logoterapeuta oraz dyrektor ds. kapitału ludzkiego Fundacji „Auxilium”. Podczas wydarzenia ogłoszono wyniki literackiego konkursu, w którym

nagrodę specjalną, ufundowaną przez przewodniczącą Komisji Konkursowej Marcina Szczygieskiego, zdobyła Amelia Wójcik, a główną nagrodę otrzymała Natalia Owca. Goście konferencji mieli również okazję zapoznać się z wystawą polecanych książek dostępnych w Bibliotece Pedagogicznej w Tarnowie oraz otrzymali pakiet materiałów, który m.in. zawierał broszurę *Możesz robić milion rzeczy...* – wydawnictwo przygotowane przez Bibliotekę Pedagogiczną w Tarnowie, na które składają się premierowe opowiadania Marcina Szczygieskiego, Pawła Beręsewicza, Andrzeja Pilipiuka i nagrodzony w konkursie tekst Natalii Owcy oraz esej logoprofilaktyczny poświęcony odnajdywaniu sensu życia autorstwa Tomasza Gubały – profilaktyka, terapeuta z Fundacji Wspierającej Wychowanie „Archezja”, a także raport na temat sytuacji psychicznej młodzieży sporządzony przez Tatianę Audycką-Szatrawską – dziennikarkę, redaktorkę, wiceprezeskę Polskiej Sekcji IBBY.

W projekt *Najmłodszy Małopolskie lubią czytać* zaangażowani byli bibliotekarze, nauczyciele, specjaliści z dziedziny psychologii, pedagogiki i literaturoznawstwa. Podejmowane były ważne tematy, odbywały się angażujące spotkania z ciekawymi ludźmi oraz opracowano publikacje, które mają popularyzować pozytywne wzorce i zachęcać do czytania. Wydawnictwa *Bliżej książki, bliżej siebie, Jachu i spółka w magicznej Krainie Słów* – i najnowsze *Możesz robić milion rzeczy...* udostępniane są bezpłatnie w siedzibie Biblioteki Pedagogicznej w Tarnowie, we wszystkich bibliotekach pedagogicznych Małopolski oraz, w wersji elektronicznej, na portalu Województwa Małopolskiego pod adresem <https://www.malopolska.pl/promocja-czytelnictwa/>.

Słowa kluczowe: Biblioteka Pedagogiczna w Tarnowie, działalność, projekt.

Marek Czaja – polonista i historyk, nauczyciel bibliotekarz, pracownik Wydziału Informacyjno-Bibliograficznego Biblioteki Pedagogicznej w Tarnowie.

Nowoczesność i historia – Czytelnia w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Krakowie

Anna Młynarczyk, Magdalena Szarek

Biblioteka może łączyć pokolenia! Tradycja i historia w parze z nowoczesnością i funkcjonalnością? To jest możliwe w nowym wnętrzu czytelni Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie. Nie tylko studenci i nauczyciele mogą korzystać z jej zbiorów. „Biblioteka przy Błoniach” jest dostępna dla KAŻDEGO!

Długa historia w kilku słowach...

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Hugo-
na Kołłątaja w Krakowie należy do najstarszych
bibliotek pedagogicznych. Powstała w 1922 r.
jako Centralna Biblioteka Nauczycielska Okrę-
gu Szkolnego Krakowskiego. W początkach
swej działalności biblioteka mieściła się na par-
terze Gimnazjum im. B. Nowodworskiego przy
pl. Na Groblach 9. Z czasem księgozbiór się roz-
rastał i Biblioteka Nauczycielska intensywnie się
rozwijała. Rozkwit przerwał w 1939 r. wybuch
II wojny światowej. W 1951 r. Biblioteki Nauczy-
cielskie przekształcono w Biblioteki Pedagogicz-
ne, a biblioteka krakowska stała się Pedagogiczną
Biblioteką Wojewódzką. Unikalne zbiory i popu-
larność biblioteki przyczyniły się do otrzymania
przez instytucję w 1968 r. statusu biblioteki na-
ukowej. Zmienił się także adres książnicy – zbiory
przeniesiono na ulicę Michałowskiego. Bibliote-
ka szybko się rozwijała, przybywało czytelników
i książek. W związku z tym zmienił się adres in-
stytucji, od 1991 r. biblioteka działa na al. Focha
39, w sąsiedztwie Błoni krakowskich. W 2022 r.
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka obchodzi-
ła jubileusz 100-lecia istnienia.

Co skrywa Biblioteka?

W historycznej przestrzeni PBW panuje przy-
jazny klimat, który wspólnie tworzą biblioteka-
rze i pracownicy. Z oddaniem i pasją gromadzą
dzieła z zakresu pedagogiki, psychologii i nauk
pokrewnych oraz różnych dyscyplin wiedzy

objętych programami szkolnymi i programami
kształcenia nauczycieli. Są tu czasopisma, a tak-
że pomoce dydaktyczno-metodyczne. Dużą
część księgozbioru stanowią książki z polskiej
i powszechnej literatury pięknej, a także dzieła
ogólnoinformacyjne, jak encyklopedie, słowniki
i leksykony.

Najcenniejszą częścią kolekcji są starodruki
(1898 vol.) dotyczące szkolnictwa i pedagogiki,
podręczniki i książki metodyczne dla nauczycie-
li. Najstarszym drukiem biblioteki jest inkunabul
zawierający *Heroidy* Owidiusza z komentarzem
Antonii Volscii wraz z *Ibisem* Owidiusza kome-
ntowanym przez Domicjusza Calderina, wydany
w Wenecji w 1488 r. Pedagogiczna Biblioteka
Wojewódzka posiada największe w Polsce zbior-
y sprawozdań szkolnych z lat 1812–1960, które
są cennym źródłem do badań nad historią oświa-
ty. Ważną pozycję w zbiorach stanowią czasopi-
sma, wśród których odnaleźć można m.in. więk-
szość bieżących czasopism z pedagogiki ogólnej,
specjalnej, metodyki nauczania oraz periodyki
bibliotekoznawcze, literackie, społeczno-kul-
turalne i popularnonaukowe. Na szczególne
wyróżnienie zasługuje duża i ciekawa kolekcja
czasopism przedwojennych gromadzonych od
początku istnienia biblioteki. W zbiorach znaj-
duje się około 300 tytułów przedwojennych
czasopism.

Biblioteka oferuje także zbiory audiowizualne
w postaci audiobooków, filmów, zbiorów muzy-
ki klasycznej i operowej, także w formie bogatej
kolekcji wracających do łask płyt winylowych.
Starszych i młodszych czytelników zainteresują

gry planszowe, których jest ponad 370! Gry planszowe pozwalają na spędzanie czasu wolnego w atrakcyjny sposób zarówno przez młodzież, jak i seniorów. Taka forma rozrywki sprzyja tworzeniu więzi międzypokoleniowych, uczy współpracy i rozwija kreatywność uczestników.

Historyczna czytelnia w nowoczesnej odświeżeniu

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krakowie nieustannie się rozwija, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom użytkowników. W 2024 r. dzięki staraniom Anny Piotrowskiej – dyrektora PBW, zostały przeprowadzone remont i modernizacja czytelnia. Już od samego wejścia uwagę zwraca zabytkowy, oryginalny sufit. Historyczna przestrzeń, z której korzystały poprzednie pokolenia, została zaaranżowana w atrakcyjny sposób, bez barier architektonicznych, aby każdy mógł z niej swobodnie korzystać. W przyjaznej i funkcjonalnej przestrzeni czytelnia udostępnia swoim użytkownikom zbiory biblioteczne oraz oferuje wygodne miejsce do nauki i pracy. W miłej atmosferze można przyjemnie spędzić czas z książką i kawą.

Bibliotekarze doradzą i pomogą skorzystać z różnych źródeł informacji. W Kąciku Prasowym na wygodnych fotelach przy filiżance kawy przygotowywanej i serwowanej na miejscu można przeglądać nowości książkowe oraz najnowsze numery czasopism. Zakątek Czytania Książek przyciągnie wszystkich bibliofilów, zarówno młodszych, jak i starszych. To tu odbywają się comiesięczne spotkania Klubu Czytelniczego „Książka i Kawa”.

Strefa nauki umożliwia skorzystanie z Internetu oraz z wypożyczalni cyfrowej bazy Academia. Jest to bezpłatna pełnotekstowa baza polskich publikacji naukowych ze wszystkich dziedzin wiedzy. W tej części czytelnia można pisać prace naukowe, magisterskie i referaty szkolne. Swoje miejsce odnajdą tu zarówno nauczyciele, pracownicy nauki, studenci, młodzież szkolna, seniorzy, jak i wszyscy poszukujący przyjaznej przestrzeni do nauki i pracy. Biblioteka nie zapominała też o wielbicielach muzyki, dla których został przygotowany przytulny Kącik Muzyczny z bogatą kolekcją muzycznych „skarbów” – płyt winylowych. Z myślą o fanach gier komputerowych powstał też kącik przeznaczony dla miłośników cyfrowej rozrywki. Wyposażony jest w konsolę Xbox Series X i szeroką ofertę gier

o różnej tematyce i stopniu trudności. W czytelni odbywają się też konferencje naukowe, wieczory poetyckie, wernisaże. Jest to miejsce, które łączy świat nauki, kultury i rozrywki. Książka, muzyka i obraz stanowią wartość w procesie wychowawczym i edukacyjnym. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka posiada w swoich zasobach bogaty księgozbiór z dziedziny biblioterapii, arteterapii i muzykoterapii.

W ofercie biblioteki „przy Błoniach” znajduje się wiele interesujących propozycji zajęć dla przedszkoli i szkół. Dzieci, obcując z tekstem literackim, zdobywają wiedzę, rozwijają swój język, uczą się wyrażania emocji poprzez ekspresję plastyczną. Podczas zajęć o Janie Matejce czy Wicie Stwoszu uczestnicy poznają twórczość wielkich mistrzów, która jest inspiracją do wykonania własnych prac plastycznych. Czytelnia stanowi piękną scenę dla prezentacji dorobku artystycznego, m.in. emerytowanych pedagogów. Wystawom malarstwa towarzyszą wernisaże i wieczory poetyckie, które są wspaniałą okazją do obcowania ze sztuką.

Spotkania z uczestnikami zaprzyjaźnionego Klubu Seniora to kolejna cykliczna impreza organizowana w bibliotece. W przyjaznej przestrzeni czytelnia seniorzy biorą udział w zajęciach o różnorodnej tematyce. Są to spotkania obejmujące zagadnienia z dziedziny literatury, psychologii, historii sztuki, a także warsztaty doskonalące umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami wykorzystywanymi w życiu codziennym. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krakowie jest przyjazna dla każdego Czytelnika – od najmłodszego do najstarszego. Z pewnością każdy znajdzie tu coś dla siebie. Zapraszamy!

Słowa kluczowe: PBW w Krakowie, czytelnia.

Bibliografia:

- Piotrowska A.: *Biblioteka, którą zrodziła niepodległość*. „Rocznik Biblioteki Kraków” R. 2/2018, s. 176–193.
- Szczecina A., Piotrowska A., Ślusarek M.: *Z ksiąg zrodzona... 90 lat pracy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie 1922–2012*. Kraków: Krakowska Oficyna Naukowa Tekst, 2012.

Anna Młynarczyk – nauczyciel bibliotekarz w PBW w Krakowie.

Magdalena Szarek – nauczyciel historii, bibliotekarz w PBW w Krakowie.

Naddania i (w)zrosty

dr hab. Małgorzata Kaliszewska, prof. UJŁ

Refleksje po lekturze książki Lecha Witkowskiego, *Whitehead. Naddania i (w)zrosty dla humanistyki i edukacji*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2024.

Książka, którą trzymam w dłoniach, jest trudną lekturą, przesyconą wątkami i terminologią filozoficzną. Mówię o niej dlatego, że widzę dwa cele rekomendowania jej treści nauczycielom i wychowawcom. Po pierwsze pokazuje, że problematyka edukacyjna była bliska niektórym badaczom sprzed stu lat i warto poznać ich poglądy, by nie wyważać otwartych drzwi. Po drugie zawiera szereg cennych informacji dotyczących warsztatu pisarskiego i samokształceniowego jej autora Lecha Witkowskiego, co może być dla osób uczących się przez całe życie, a do takich można zaliczyć nauczycieli, interesujące i inspirujące.

Alfred North Whitehead (1861–1947) to angielski matematyk i filozof, prekursor nurtu tzw. filozofii procesu. Jego zainteresowanie edukacją wynikało poniekąd z faktu, że miał własne doświadczenia w wykładaniu matematyki. Problematyka edukacyjna w jego twórczości długo czekała na zainteresowanie naukowców. Zawsze filozofia wydawała się im najważniejsza. Na gruncie polskim istnieją opracowania na temat twórczości Whiteheada (np. seria *Studia Whiteheadiana* (2003–2012), teksty m.in. B. Ogrodnika, *Słownik pojęć Whiteheada*¹), ale wiadomo, że potrzebne są dalsze prace badawcze. Idee pedagogiczne Whiteheada zawarte zostały głównie w niewielkim zbiorze jego wykładów, wydany po raz pierwszy w 1929 r., *The Aims of Education and Other Essays*, który dotąd nie został przetłumaczony na język polski (s. 148). Można też je odszukać w różnych wypowiedziach i pismach Whiteheada i tego podjął się Witkowski.

Książka *Whitehead. Naddania i (w)zrosty* powstała, gdyż, jak stwierdził jej autor, czytając prace filozofa: „wielokrotnie zdumiewało mnie, jak często spotykam w nich myśli, jakie podzielam, z perspektywy własnego doświadczenia filozoficznego czy dydaktycznego, a nawet w ramach szerzej toczącej się »ścieżki życia«” (s. 30). Uświadomił sobie, że oto z tych prac wyłaniają

się zręby ważnej koncepcji pedagogicznej, łączącej szereg „obiegowych nastawień w teorii i praktyce edukacyjnej” (s. 30). Zatem celem stało się odczytanie Whiteheada z jednej strony analityczno-krytyczne, z drugiej zaś wskazanie tych tropów, które przynoszą „normatywny projekt edukacji stanowiącej energetyzujący mechanizm dla konstytuowania się podmiotowości zdolnej do szczególnego rozwoju” (s. 31). Jesteśmy więc świadkami toczenia się procesu wyłaniania składników i prób opisu tej idei.

Witkowski traktuje pisanie książki jako proces samokształcenia, który wymaga nie tylko czasu, pasji i cierpliwości, ale też przygotowania sobie narzędzi, gdyż „samokształcenie, traktowane na serio, rządzi się swoją dynamiką procesu twórczo wymuszającego dorastanie do wyzwań, których śmiełek nie przeczuwa nawet...” (s. 17). Wymienia też te narzędzia i tropy, które „ugruntowują przyjętą perspektywę czytania” (s. 37). Idea tzw. „czytania wybuchowego”, wybiórczego, odkrywczego, rozpoczynania od lektury emocjonalnej, wybierania tego, co nami wstrząsa lub nas zachwyci, znana z wcześniejszych prac Witkowskiego, jest bliska stwierdzeniu Whiteheada, iż w nauce i edukacji liczy się nie tylko to, co jest naukowo poprawne i prawdziwe, ale też interesujące, owocne i znaczące dla zespalanych z nią kontekstów (s. 37). Witkowski stwierdza: „Moja intuicyjna postawa zgodna była, jak się teraz okazuje, z modelem (samo)kształcenia wymagającym kolejno: (1) uzyskiwania nowego doświadczenia niosącego ferment, (2) zatem wymagającego troski o »ściśłość« jego odbioru i wreszcie (3) dającego się wykorzystać szerzej, w obszarach uogólniających jego znaczenie, poza wyjściowymi ramami” (s. 39).

Ogląd warsztatu naukowego wybitnego filozofa-pedagoga może stać się wskazówką dla nauczycieli i pedagogów, kształcących się całościowo, a zarazem zachętą do tworzenia własnego

warsztatu z wykorzystaniem istniejących zasobów i doskonałego ustawicznie.

W przedstawianej książce ważne miejsce zajmuje kwestia naukowego języka. Temat jest nieobcy każdemu, kto pisze i pragnie jasno wyrazić, co myśli i czuje. Czasem odczuwany jest brak słów najcelniej wychwytyjących istotę myśli. W nauce jest to sprawa podstawowa. Whitehead zmagał się z językiem, w sytuacji gdy chciał wyrazić swoje spostrzeżenia i „pulsujące stopniowo myśli”, a nie znajdował dla nich odpowiednich terminów, co nawet ujął w słowach: „błędem jest badanie historii idei bez ciągłej pamięci o walce nowej myśli z oporem języka” (s. 68). Witkowski dodaje, iż to zmaganie jest trudniejsze przez to, że „wpisane w dążenie do zbudowania jednolitej narracji uwzględniającej świat społeczny, życie indywidualne człowieka i status przyrody nieożywionej” (s. 452). Whitehead uznaje „roz(g)rywanie pojęć” w pracy umysłowej człowieka za główny czynnik postępu, zatem powinna ona odgrywać istotną rolę w edukacji, „dopuszczając nowość w myśleniu” (s. 182). Język, wyróżniony tu głównie w funkcji ekspresyjnej „pozwala wszelkie doświadczenia przekształcić w „nowe doświadczenie wyobraźni” (s. 183), mamy tu myśl wiążącą Whiteheada z szeroko rozumianą humanistyką i edukacją.

W podtytule książki padają dwa terminy: nadania i (w)zrosty. Jak tłumaczy autor, scalają one kategorie wewnętrzne dyskursu Whiteheada: „stają się tym, o co warto uzupełnić perspektywę rozumienia tego, co dzieje się z człowiekiem w procesach jego rozwoju, edukacji, jak i w trybie funkcjonowania humanistyki jako przestrzeni wzbogacania nas duchowo” (s. 17). Zdaniem Witkowskiego są to właściwe „propozycje w języku polskim dla neologizmów funkcjonujących w tej koncepcji: termin „naddanie” jako efekt powstawania dopełnienia podmiotowego, określany mianem *superject* oraz termin „(w)zrost” jako możliwe oddanie jednocześnie różnych aspektów rozważań Whiteheada, wpisanych w nowatorski termin *conrescence*, co obejmuje współwzrastanie i zrastanie się” (s. 17). Można uznać, że te dwa terminy mogą być przydatne także każdemu współczesnemu człowiekowi w jego całościowym rozwoju, by świadomie czerpał i przetwarzał informacje, uznawał za własne lub odrzucał uzyskiwane impulsy i przeczucia. Informacje te, zawarte we wstępnych rozdziałach książki, można uznać za cenne dla odbiorcy jako kontynuacje idei znanych z wcześniejszych publikacji Witkow-

skiego, natomiast dla „nowego” czytelnika stanowią wykładnię sposobu myślenia i pracy twórczej autora, umożliwiającą zapoznanie się z jego specyficznym stylem pisarskim i bogatym językiem.

W rozdziale czwartym wydobywa Witkowski z pism Johna Deweya tropy i myśli poświęcone Whiteheadowi w recenzjach jego książek oraz wystąpieniach publicznych. Okazuje się, że Dewey nie docenił Whiteheada jako pedagoga, traktował go jako filozofa. „Nawet w kwestiach równoległe znaczących, jak idea »rytmu w edukacji« Dewey nie dostrzegł i nie docenił zbieżności swojej koncepcji dynamiki procesu edukacyjnego z tym, co wypuklał osobno w swojej całościowej perspektywie Whitehead” (s. 120). Docenił natomiast rozważania Whiteheada na temat „ducha przemian myśli”, czyli jego uwzględnianie nowych relacji w nauce „między nauką, filozofią i kwestiami życia” (s. 122).

Interesujące są również rozważania o relacjach między edukacją a sztuką. Dewey wskazuje na myśl Whiteheada, iż nie ma możliwości, by uchwycić pełnię jakiegoś zjawiska przyrodniczego, jeśli nie uwzględni się jego estetyki i wartości (na przykładzie zachodu słońca, który nie jest tylko zjawiskiem fizycznym i atmosferycznym, ale też wartością estetyczną, np. jego piękno). Dewey docenia też stwierdzenie Whiteheada, iż „malarstwo nie edukuje samo i automatycznie, gdyż to wymaga, abyśmy byli edukowani do cenienia i zdawania sobie sprawy z jego edukacyjnych możliwości” (s. 123). Zatem edukację powinno się widzieć całościowo, holistycznie, uwzględniając zarówno nauki ścisłe, jak i tradycję oraz własne wizje i emocje. Ponadto Dewey podkreśla, że edukacja nieuwzględniająca postulatów Whiteheada staje się ułomna (s. 123). W dalszej części tego rozdziału Witkowski wskazuje na dojrzewający w latach dwudziestych XX w. w pisarstwie Whiteheada motyw zderzenia między religią a nauką, który ukazałby się w innym świetle i nie rodził sporów, gdyby „odkryć potrzebę widzenia w postawach ludzkich przede wszystkim zmiennych wizji »kosmologicznych«” (s. 149). Whitehead „docenił potrzebę mierzenia się człowieka z nieskończonością i wiecznością, w sposób niedostępny dominującym rytuałom” (s. 150).

Rozdział piąty poświęcony został wybranym tropom Whiteheadowskim dla pedagogiki. Ramę znaczącą dla strategii edukacji przyszłości widzi Witkowski w rozważaniach Whiteheada odnoszących się do cywilizacji ludzkiej w różnych

wariantach kosmologii. Szczególnie nowatorskie wydaje się Witkowskiemu „widzenie praw natury w ich opisie i poznaniu oraz zastosowaniach jako uwarunkowanych przez stan wspomnianej, każdorazowej »epoki kosmicznej«” (s. 150). I stwierdza, że Whitehead wyprzedza swoim wyobrażeniem swój świat lat dwudziestych, pisząc: „wyobrazić sobie świat – to znaczy epokę kosmiczną” (s. 152). Rozwinięcie tego wątku pozostawiam czytelnikom książki, tu jednak przytoczę stwierdzenie Witkowskiego, iż Whitehead już sto lat temu „widział, że jesteśmy ciągle w procesie nie mającym z żadnej swej aktualności zwieńczenia (...)” (s. 152).

W następnej części rozdziału zapoznaje autor czytelników z ideami pedagogicznymi Whiteheada, które można by zgrupować w dwóch kategoriach: idee dla nauki i szkolnictwa wyższego (które tu pomijam) oraz ogólne idee teoretyczne i metodyczne. Najciekawsze dla nauczycieli może okazać się ujęcie kwestii płynności i trwałości jako relacji między twórczością a porządkiem. Różne typy takich relacji przewijały się w nauce przez wieki, począwszy od starożytności (stałość a zmienność), do znanego nam programu *Porządek i przygoda*². Witkowski wskazuje, że Whitehead „postuluje troskę o to, aby rozmaite praktyki stabilizujące osiągnięty poziom porządku i sprawności działania nie eliminowały czy nie blokowały wyobraźni, otwartej na nowe rozwiązania i nie utrudniały powstawania zdolności do przełamywania schematów i ograniczeń poznawczych” (s. 212). Ta myśl jest nam współcześnie bardzo bliska.

Poznajemy też pojęcie zdarzenia, wywiedzione z filozofii procesu (s. 152), ideę organizmu w procesach edukacyjnych (s. 163), rozumienie procesu i tożsamości (s. 165 i dalsze), krytykę szkoły za pojawiające się patologie, perspektywy szkoły twórczej (s. 171), ścieżkę historyczną (s. 168), wątek oceny koncepcji Marii Montessori (s. 173), rytm/ fazy w edukacji (s. 174–175), edukację jako rozgrywanie znaczeń (s. 179), samokształcenie (s. 193), erosa poznania jako siłę energetyzującą w edukacji (s. 215) i inne hasła/ terminy/ kategorie wywiedzione z filozofii dla pedagogiki.

To jeszcze nie wszystkie rozdziały, kolejne analizy tropów Whiteheada w piśmiennictwie polskich oraz zagranicznych autorów zawierają raczej treści filozoficzne. Poprzestańmy na tych najbliższych pedagogom jako na załączku późniejszych zaciekawień, a może nawet zainteresowania dla twórczości Whiteheada i jego recepcji przez

współczesnych badaczy, w tym Lecha Witkowskiego. Może z wybranych przez czytelników, najbardziej dla nich nośnych cytatów, powstaną jakieś drogowskazy dla współczesności, usprawniające owe zachwyty nad zachodem słońca, ukazujące humanistyczne w pełni oblicze procesu edukacji człowieka, docenione przez angielskiego filozofa sto lat temu.

Podsumowując: książka nie jest łatwa w odbiorze, zważywszy na nawiązania do dzieł Whiteheada, których nie znamy i bogatą terminologię, w części znaną z wcześniejszych dzieł Witkowskiego, ale obcą zapewne nowemu czytelnikowi. Mimo to warto czasem sięgać do takich opracowań jak książka Witkowskiego, by wzbogacić własny warsztat profesjonalny, skorzystać z erudycji autora ujawniającego przed nami nie tylko arkana własnej pracy naukowej, procesu powstawania naukowych analiz, ale też zapraszającego na przygodę/ podróż intelektualną dla pedagogiki podjętą. Tym bardziej warto, gdyż potwierdza ona głoszoną przez Witkowskiego myśl, iż **trzeba sięgać do tradycji, na nowo odczytywać dzieła dawnych mistrzów i czerpać z nich inspirację do działań w świecie współczesnym**; przyglądać się krytycznie dawniejszym terminom, by zadumać się czasem, jak bardzo niektóre są nadal aktualne i jak bardzo deprecjonowany ostatnio zawód nauczycielski potrzebuje takiego teoretycznego i historycznego wsparcia, jakiegoś nowego impulsu, w rozumieniu podtrzymania znaczenia korzeni i bogacenia tożsamości pedagogiki.

Słowa kluczowe: myśl Whiteheada, Lech Witkowski.

Przypisy:

¹ Por. B. Ogrodnik, K.W. Gródek OFM (red.), *Polskie badania nad filozofią A.N. Whiteheada* (2003–2012), *Studia Whiteheadiana* t. 1–5, Kraków 2003; B. Ogrodnik, *Omówienie książki pt. Przygoda edukacji*, *Studia Whiteheadiana* t. 4, Kraków 2008; J.B. Cobb Jr, *Słownik pojęć Whiteheada. Glosariusz i słownik polsko-angielski do książki „Proces i Reality”*, tłum. Ł. Lamza, Kraków 2016.

² K. Szmidt i in., *Porządek i przygoda – lekcje twórczości*, Warszawa 1997, cz. 1–4.

Dr hab. Małgorzata Kaliszewska – prof. Uczelni Jańskiego w Łomży; członek Zespołu Redakcyjnego „Hejnału Oświatowego”.

1 OGÓLNOPOLSKI KONKURS SKRZYPCOWY IM. ZENONA FELIŃSKIEGO

Feliński

22-25.05.2025
Kraków

Informacje o konkursie: www.wiechowicz.pl/felinski

f www.facebook.com/konkurs.felinski @konkurs.felinski

PATRONAT HONOROWY

Prezydent Miasta Krakowa
ALEKSANDER MISZAŁSKI

 NARODOWE
CENTRUM
KULTURY

 Narodowy
Instytut
Muzyki
i Tańca

ORGANIZATORZY

AKADEMIA
MUZYCZNA
IM. KRZYSZTOFA
PENDERECKIEGO
W KRAKOWIE

PATRONAT MEDIALNY

 TVP
KULTURA

 TVP 3
KRAKÓW

PORTAL
PRESTO

 Radio
Kraków

 Radio
Kraków
Kultura

 nam!
naszemiasto.

 Presto
junior

 przesluchania.com

 polmic.pl

 HEINAL
OŚWIATOWY

 Kraków.pl

 km
KRAKÓW

 Kulturatka.pl

PARTNERZY I SPONSORZY

 Robert Pałys
KOLEKCJONER
www.oid-violin.eu

 PWM
EDITION

 dagradruk

 SWING
HOTEL KRAKÓW

 Paulkowscy

 alenuty.pl
KRAKÓWSKA MUZYCZNA

 ALL MUSES
www.allmuses.com

 KUTY

 GALERIA

 Universal Edition
We shape the future of music.

 gabe.

 7

 CITREA
DESIGN

 spmk

 KONTAKT

 AMST

 BIELECKI ART

 evana
music studio

Zapraszamy do korzystania z oferty edukacyjnej Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli

www.mcdn.edu.pl

MAŁOPOLSKIE CENTRUM DOSKONALENIA NAUCZYCIELI

ul. Lubelska 23, 30-003 Kraków

tel. + 48 12 623 76 46, + 48 12 623 76 56; fax + 48 12 623 77 41

www.mcdn.edu.pl

e-mail: biuro@mcdn.edu.pl

Ośrodek w Krakowie

ul. Garbarska 1, 31-131 Kraków

tel. + 48 12 422 14 49, +48 12 422 86 13 w. 35; fax +48 12 261 31 60

www.krakow.mcdn.edu.pl

e-mail: bok.krakow@mcdn.edu.pl

BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 12 422 14 49; tel. kom. 513 042 381

Ośrodek w Nowym Sączu

ul. Jagiellońska 61, 33-300 Nowy Sącz

tel. +48 18 443 71 72, + 48 18 443 80 81 w. 23

tel./fax +48 18 443 71 72 w. 18

www.nowysacz.mcdn.edu.pl

e-mail: bok.nowysacz@mcdn.edu.pl

BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 18 443 71 72 w. 25; tel. kom. 513 042 386

Ośrodek w Oświęcimiu

ul. M. Kolbego 8, 32-600 Oświęcim

tel. +48 33 844 43 14; fax +48 33 844 42 93

www.oswiecim.mcdn.edu.pl

e-mail: bok.oswiecim@mcdn.edu.pl

BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 33 844 43 14 w. 33; tel. kom. 513 042 427

Ośrodek w Tarnowie

ul. Nowy Świat 30, 33-100 Tarnów

tel. +48 14 688 88 10, fax +48 14 688 88 11

www.tarnow.mcdn.edu.pl

e-mail: bok.tarnow@mcdn.edu.pl

BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 14 688 88 10 w. 118; tel. kom. 513 042 389

